

**VILNIAUS UNIVERSITETAS
ŠIAULIŲ AKADEMIJA**

**MAGISTRO STUDIJŲ PROGRAMA
Muzikos pedagogikos specializacija**

KANSUELA MAČIULEVIČIŪTĖ

Magistro baigiamasis darbas

**KULTŪROS PROJEKTŲ POVEIKIS ROMŲ SOCIALIZACIJAI IR
INTEGRACIJAI LIETUVOJE**

Darbo vadovas prof. dr. Rytis Urniežius

Šiauliai, 2023

**Studijuojančio, teikiančio
baigiamąjį darbą, GARANTIJA**

WARRANTY of Final Thesis

Vardas, pavardė <i>Name, Surname</i>	Kansuela Mačiulevičiūtė Kansuela Maciuleviciute
Padalinys <i>Faculty</i>	Šiaulių akademija Šiauliai Academy
Studijų programa <i>Study Programme</i>	Muzikos pedagogika Music Pedagogy
Darbo pavadinimas <i>Thesis topic</i>	Kultūros projektų poveikis romų socializacijai ir integracijai Lietuvoje. The Impact of Cultural Projects on Roma Socialization and Integration in Lithuania.
Darbo tipas <i>Thesis type</i>	Baigiamasis magistro darbas Final Master Thesis

Garantuju, kad mano baigiamasis darbas yra *I guarantee that my thesis is prepared in good faith*
parengtas sąžiningai ir savarankiškai, kitų *and independently, there is no contribution to this*
asmenų indėlio į parengtą darbą nėra. Jokių *work from other individuals. I have not made any*
neteisetų mokėjimų už šį darbą niekam nesu *illegal payments related to this work.*
mokėjęs.

Šiame darbe tiesiogiai ar netiesiogiai *Quotes from other sources directly or indirectly used*
panaudotos kitų šaltinių citatos yra pažymėtos *in this thesis, are indicated in literature references.*
literatūros nuorodose.

Aš, Kansuela Mačiulevičiūtė, pateikdamas (-a) šį darbą, patvirtinu (pažymėti)

I, Kansuela Maciuleviciute, by submitting this paper confirm (check)

Embargo laikotarpis

Embargo Period

Prašau nustatyti šiam baigiamajam darbui toliau nurodytos trukmės embargo laikotarpį:

I am requesting an embargo of this thesis for the period indicated below:

_____ mėnesių / months

(embargo laikotarpis negali viršyti 60 mėn. / an embargo period shall not exceed 60 months).

Embargo laikotarpis nereikalingas / no embargo requested.

Embargo laikotarpio nustatymo priežastis / Reason for embargo period:

SANTRAUKA

Magistro baigiamojo darbo tema „**Kultūros projektų poveikis romų socializacijai ir integracijai Lietuvoje**“. Tautinės mažumos prisideda prie valstybės kultūros puoselėjimo, bendros istorijos, įvairovės palaikymo. Dėl šios priežasties šalys privalo skatinti jų integraciją bei socializaciją. Nors kultūros sklaida yra vienas iš socializaciją skatinančių veiksnių, manytina, kad tautinių mažumų dalyvavimas kultūros projektuose Lietuvoje nėra pakankamas. Kyla klausimas, koks kultūros projektų poveikis tautinių mažumų integracijai ir socializacijai Lietuvoje? Tyrimo objektas – tautinių mažumų integracija ir socializacija Lietuvoje, pasitelkiant kultūros projektus. Tyrimo tikslas – atskleisti kultūros projektų poveikį tautinių mažumų integracijai ir socializacijai Lietuvoje. Išsikelti šie tyrimo uždaviniai: apibrėžti tautinių mažumų sampratą; atskleisti tautinių mažumų socializacijos ir integracijos reiškinių turinį; išanalizuoti tautinių mažumų dalyvavimo kultūros renginiuose galimybes ir nustatyti kultūros projektų poveikį tautinėms mažumoms. Tyrimo metodologija. Dalyvavimas kultūros projektuose – vienas iš tautinių mažumų socializacijos veiksnių, tačiau kultūros projekto poveikio vertinimas tautinių mažumų integracijai ir socializacijai – sudėtinga užduotis. Tautinių mažumų kultūros vertybių, normų stiprinimas iš dalies priklauso nuo jų socialinės aplinkos. Norint atskleisti kultūros projektų poveikį tautinių mažumų integracijai ir socializacijai Lietuvoje, svarbu tirti jų dalyvių patirtį, kurią geriausiai atskleidžia kokybinis tyrimas, taikant interviu metodą. Tyrimo metodai: pedagoginės ir psichologinės literatūros analizė ir apibendrinimas; kokybinis tyrimas – interviu su tautinių mažumų atstovais, dalyvavusiais įvairiuose kultūros projektuose; tyrimo rezultatų analizė. Tyrimo imtis: 5 informantai – romų atstovai, dalyvavę kultūros projektuose. Tyrimo rezultatai: skleisdami savo tautinę kultūrą, romai užsiima menine veikla, organizuoja ir dalyvauja įvairiuose renginiuose, kuriais siekiama išsaugoti jų paveldą, puoselėti tradicijas. Nustatyta romų dalyvavimo kultūros projektuose patirčių įvairovė: žmonių palaikymas ir dėkingumas, pasireiškiantis bendrystės, naudingumo ir reikalingumo jausmas. Reikšminga, kai kiti pastebi romų pastangas, sulaukiama teigiamo grįžtamojo ryšio, kuris lemia pozityvią dalyvavimo kultūros projektuose patirtį. Šiame procese pasireiškia ne vienas iššūkis, susijęs su komandiniu darbu ir komunikacijos stoka. Dalyvavimas kultūros projektuose bei tokių projektų rengimas skatina romus judėti į priekį, motyvuoja daryti pažangą ir daugiau siekti, socializuotis, suteikia prasmingų pasirinkimų, padeda suvokti savo gyvenimo planų vertę.

Raktiniai žodžiai: tautinės mažumos, romai, kultūros projektai, integracija, socializacija.

SUMMARY

The theme of the final Master's thesis is “**The Impact of Cultural Projects on Roma Socialization and Integration in Lithuania**”. Ethnic minorities contribute to the cultivation of state culture, common history, and support of diversity. Therefore, countries must promote their integration and socialization. Although the dissemination of culture is one of the factors promoting socialization, it might be assumed that the participation of ethnic minorities in cultural projects in Lithuania is insufficient. The question arises, what is the impact of cultural projects on the integration and socialization of ethnic minorities in Lithuania? Object of the research – integration and socialization of national minorities in Lithuania through cultural projects. Aim of the research – to reveal the impact of cultural projects on the integration and socialization of national minorities in Lithuania. The following objectives were set: to define the concept of ethnic minorities; to reveal the content of socialization and integration phenomena of ethnic minorities; to analyze the possibilities of participation of ethnic minorities in cultural events and to determine the impact of cultural projects on ethnic minorities. Methodology of the research: participation in cultural projects is one of the factors of the socialization of ethnic minorities, however, assessing the impact of a cultural project on the integration and socialization of ethnic minorities is considered as a complex task. In order to reveal the impact of cultural projects on the integration and socialization of national minorities in Lithuania, it is important to study the experiences of their participants, which is best revealed by qualitative research using the interview. Methods of the research: analysis and summarization of pedagogical and psychological literature; qualitative research – interviews with representatives of ethnic minorities who have participated in various cultural projects; analysis of research results. Sample: 5 research participants – representatives of the Roma, who have participated in cultural projects. Results of the research: while spreading their national culture, the Roma engage in artistic activities, organize and participate in various events aimed at preserving their heritage and traditions. The variety of experiences of the Roma participation in cultural projects was determined: people's support and gratitude, a feeling of community, usefulness and necessity was revealed. When others notice the efforts of the Roma, positive feedback is received, which leads to a positive experience of participating in cultural projects. This process presents many challenges related to teamwork and lack of communication. Participation in cultural projects and the preparation of such projects encourages Roma to move forward, motivates them to make progress and strive for more, socialize, provides meaningful choices, helps them realize the value of their life plans.

Key words: ethnic minorities, Roma, cultural projects, integration, socialization.

TURINYS

ĮVADAS	1
1. TAUTINIŲ MAŽUMŲ INTEGRACIJA IR SOCIALIZACIJA LIETUVOJE:	
TEORINIS PAGRINDIMAS IR ĮGYVENDINIMO GALIMYBĖS	4
1.1. Tautinių mažumų situacija Lietuvoje	4
1.2. Tautinių mažumų integracijos samprata ir ypatumai	8
1.3. Tautinių mažumų socializacijos koncepcinis pagrindimas	12
1.4. Kultūros projektai tautinių mažumų kontekste	15
1.5. Romų kultūros renginių situacija Lietuvoje	22
2. TYRIMO METODOLOGIJA	25
3. KULTŪROS PROJEKTŲ POVEIKIS ROMŲ SOCIALIZACIJAI IR INTEGRACIJAI LIETUVOJE: TYRIMO REZULTATŲ ANALIZĖ	28
3.1. Su integracija ir socializacija susijusi informantų patirtis	28
3.2. Su kultūros projektais susijusi informantų patirtis	32
DISKUSIJA	37
IŠVADOS	39
REKOMENDACIJOS	41
LITERATŪRA	42

IVADAS

Darbo aktualumas. Remiantis 2021 m. Statistikos departamento atlikto Lietuvos gyventojų ir būstų surašymo duomenimis, 2021 m. Lietuvos Respublikoje gyveno 2 mln. 810 tūkst. žmonių, iš kurių 432 tūkstančiai – tautinių mažumų atstovai (Lietuvos Respublikos kultūros ministerija, 2023). Lietuvoje gyvenančių įvairių tautinių mažumų istorija glaudžiai siejasi su lietuvių tautos likimu ir bendrais tikslais.

Mažumos – vienos labiausiai marginalizuotų bendruomenių daugelyje visuomenių. Jos dažnai neįtraukiamos į socialinius, kultūrinius ir ekonominius reikalus, gali neturėti prieigos prie politinės valdžios, jiems dažnai neleidžiama išreikšti savo tapatybės, skleisti unikalios kultūros (Jungtinių Tautų pabėgėlių agentūra, 2020, p. 15).

Šiais laikais integracija apibrėžiama kaip tautinių mažumų įtraukimo procesas, suteikiant joms lygias teises su kitais šalies gyventojais (Cholakov, 2020, p. 3). Paminėtina, jog lygios teisės turi būti suteiktos visose visuomenės srityse: tautinių mažumų integracija į visuomenę vyksta visuose lygmenyse ir kiekviename visuomenės sektoriuje. Kitaip sakant, integracija yra daugiamatė. Vadinas, reikia atsižvelgti ne tik į integracijos proceso dalis, pavyzdžiui, politinę ar ekonominę tautinių mažumų integraciją, bet ir įvertinti mažumų integraciją politiniu, kultūriniu, socialiniu ir ekonominiu požiūriu (El Karouni, 2012, p. 152). Vykdamt kultūrinę integraciją, tautinėms mažumoms leidžiama išsaugoti ir reikšti savo kultūros vertybes tiek viešojoje, tiek privačioje erdvėje (Marushiakova ir Popov, 2016, p. 3).

2020 m. spalio 7 d. Europos Komisija paskelbė naują ES romų integracijos strateginį planą, kuriame išdėstytas išsamus, trimis ramsčiais paremtas požiūris. Pagal šį požiūrį marginalizuotų romų socialinė ir ekonominė įtrauktis papildoma lygybės ir dalyvavimo skatinimu. Visiems romams suteikiama galimybė išnaudoti savo potencialą ir įsitraukti į politinį, socialinį, ekonominį ir kultūrinį gyvenimą (Komisijos komunikatas Europos Parlamentui ir Tarybai, 2020).

Romų problemas įvairiose šalyse nagrinėja skirtingi mokslininkai, tačiau pastebėta, jog atliktų mokslinių tyrimų skaičius nėra didelis. Pavyzdžiui, Afanasieva ir kt. (2020) nagrinėjo romų šeimos vaidmenis ir sociokultūrinės izoliacijos įveikimo būdus, Labanauskas (2020) tyrė neapykantos incidentų patirtis, remiantis Panevėžio romų bendruomenėje 2019 m. atlikto kokybinio tyrimo rezultatais, Helvaci (2016) analizavo muzikos vaidmenį romų socializacijoje Turkijoje, Czibere (2014) nagrinėjo veiksnius, kurie trukdo romų vaikams mokytis, šeimos kalbinės socializacijos trūkumus, kalbos vartojimo konfliktus šeimoje ir mokykloje Vengrijoje, Petrušauskaitė (2014) siekė atskleisti ankstyvo romų vaikų pasitraukimo iš švietimo sistemos priežastis ir procesą, remiantis Vilniaus m. Kirtimų gyvenvietės atvejo analize.

Tyrimo problema. Tautinės mažumos prisideda prie valstybės kultūros puoselėjimo, bendros istorijos, įvairovės palaikymo. Dėl šios priežasties šalys privalo saugoti tautines mažumas nuo diskriminacijos, skatinti jų integraciją bei socializaciją (Komisijos komunikatas Europos Parlamentui ir Tarybai, 2020). Nors kultūros sklaida yra vienas iš socializaciją skatinančių veiksnių, manytina, kad tautinių mažumų dalyvavimas kultūros projektuose Lietuvoje nėra pakankamas. Kyla klausimas, koks kultūros projektų poveikis tautinių mažumų integracijai ir socializacijai Lietuvoje?

Tyrimo objektas – tautinių mažumų integracija ir socializacija Lietuvoje, pasitelkiant kultūros projektus.

Tyrimo tikslas – atskleisti kultūros projektų poveikį tautinių mažumų integracijai ir socializacijai Lietuvoje.

Tyrimo uždaviniai:

- 1) apibrėžti tautinių mažumų sampratą;
- 2) atskleisti tautinių mažumų socializacijos ir integracijos reiškinių turinį;
- 3) išanalizuoti tautinių mažumų dalyvavimo kultūros renginiuose galimybes ir nustatyti kultūros projektų poveikį tautinėms mažumoms.

Tyrimo metodologija. Dalyvavimas kultūros projektuose – vienas iš tautinių mažumų socializacijos veiksnių, tačiau kultūros projekto poveikio vertinimas tautinių mažumų integracijai ir socializacijai – sudėtinga užduotis. Manytina, jog tokių projektų reikšmė – tai visi išgyvenimai, jausmai, mintys, išskirtinumo jausmas, kurį žmonės įgyja, dalyvaudami, organizuodami kultūros renginius. Kultūros renginiai turėtų būti pagrįsti vietos tapatybe, nes jie tuo pat metu yra grupės ir vietos tapatumo šaltinis. Reikšmės, kurias gyventojai suteikia kultūros renginiams, suteikia aiškių įžvalgų apie vietos vertybes. Kultūros vertybės egzistuoja tik tada, jeigu yra jas palaikanti socialinė praktika. Kitaip tariant, tautinių mažumų kultūros vertybių, normų stiprinimas iš dalies priklauso nuo jų socialinės aplinkos. Dėl šios priežasties, norint atskleisti kultūros projektų poveikį tautinių mažumų integracijai ir socializacijai Lietuvoje, svarbu tirti jų dalyvių patirtį, kurią geriausiai atskleidžia kokybinis tyrimas, taikant interviu metodą.

Tyrimo metodai:

- 1) teoriniai: pedagoginės ir psichologinės literatūros analizė ir apibendrinimas;
- 2) empiriniai: kokybinis tyrimas – interviu su tautinių mažumų atstovais, dalyvavusiais įvairiuose kultūros projektuose; tyrimo rezultatų analizė.

Tyrimo imtis ir atranka: 5 informantai – romų atstovai, dalyvavę kultūros projektuose. Informantai atrinkti dėl savo tautybės ir gebėjimo pasisakyti apie dalyvavimo kultūros projektuose patirtį.

Darbo naujumas ir reikšmingumas. Šiame darbe pirmą kartą tiriama tautinių mažumų atstovų, dalyvavusių įvairiuose kultūros renginiuose, patirtis.

Darbo struktūra: magistro baigiamąjį darbą sudaro įvadas, 3 skyriai, diskusija, išvados, rekomendacijos, literatūros sąrašas, 2 priedai. Darbe pateikta 10 lentelių, 3 paveikslai.

1. TAUTINIŲ MAŽUMŲ INTEGRACIJA IR SOCIALIZACIJA LIETUVOJE: TEORINIS PAGRINDIMAS IR ĮGYVENDINIMO GALIMYBĖS

1.1. Tautinių mažumų situacija Lietuvoje

Lietuvoje gyvenančių įvairių tautinių mažumų istorija glaudžiai siejasi su lietuvių tautos likimu ir bendrais tikslais. Siekiant išanalizuoti tautinių mažumų integracijos ir socializacijos Lietuvoje ypatumus, reikėtų aptarti jų sampratą bei apžvelgti esamą padėtį šalyje.

Paminėtina, jog mokslinėje literatūroje nėra vieningo tautinių mažumų sąvokos apibrėžimo: skirtingi mokslininkai išskiria skirtingus tautinių mažumų identifikavimo kriterijus. Galima teigti, jog tautinė mažuma – tai žmonių grupė, kuri iš gyventojų daugumos išsiskiria etninėmis, kultūrinėmis ir kalbos ypatybėmis (Visuotinė lietuvių enciklopedija, 2022). Katuoka ir kt. (2013, p. 10) priduria, kad tautinės mažumos identifikuotinos per objektyvius ir subjektyvius kriterijus. Objektyviais kriterijais laikoma kalba, kultūra, religija, papročiai ir tradicijos, etninė kilmė, o subjektyviais – tautinių mažumų noras išsaugoti savitumą, identitetą. Jastrumskytė (2015, p. 47) pabrėžia, kad tautine mažuma „laikytina kiekybiškai mažesnė nei kita valstybės gyventojų grupė, kurios nariai, būdami tos valstybės piliečiai, pasižymi etninėmis, religinėmis ar kalbinėmis ypatybėmis ir rodo suinteresuotumą išsaugoti jų kultūrą, tradicijas, religiją ar kalbą“.

Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos rekomendacijoje Nr. 1201 (1993) dėl papildomo Europos žmogaus teisių konvencijos protokolo dėl mažumų teisių nustatyta apibrėžtis, pagal kurią tautinė mažuma yra grupė valstybėje esančių asmenų, kurie:

- gyvena tos valstybės teritorijoje ir yra tos valstybės piliečiai;
- turi ilgalaikius, tvirtus ir pastovius ryšius su ta valstybe;
- pasižymi išskirtinėmis etninėmis, kultūrinėmis, religinėmis arba kalbinėmis savybėmis;
- yra pakankamai daug, nors ir mažiau nei kitų tos valstybės arba tos valstybės regiono gyventojų;
- yra suinteresuoti kartu išsaugoti tai, kas sudaro jų bendrą tapatybę, įskaitant kultūrą, papročius, religiją arba kalbą.

Remiantis Jungtinių Tautų pabėgėlių agentūros (2020) teikiama informacija, ši sąvoka reiškia etninę, religinę ir kalbinę grupę, kurios narių skaičius yra mažesnis nei kitų gyventojų, kurių nariai turi bendrą tapatybę. Mažumų nariai paprastai turi bendrą etninių, religinių, kalbinių

ir (arba) kultūrinių bruožų, kurie juos išskiria iš daugumos, ir paprastai siekia išlaikyti šias skiriamąsias tapatybes. Tuo pačiu metu mažumas apibrėžiančios savybės skiriasi, priklausomai nuo konteksto.

Anot Ruiz Vieytez (2016), galima išskirti tokius konkrečius kultūrinio identiteto veiksnius: kalbinis elementas (kalba, gimtoji kalba ar kalbinės savybės); religinis elementas (religija, išpažintis, religinės savybės); etninis elementas (etninės savybės, bendra etninė kilmė, etninė kultūra, etninė priklausomybė); kultūros elementas (kultūra, kultūros ypatybės, etninė kultūra); tradicijos, bendra kilmė, istorija. Vadinas, galima daryti išvadą, kad dažniausiai kartojami elementai, yra susiję su kalba, religija, etnine kilme ir kultūra. Paskutinė sąvoka turėtų būti suprantama kaip apimanti ne tik anksčiau minėtus elementus, bet ir kitus rečiau pasitaikančius elementus, tokius kaip tradicijos, papročiai, kilmė ar istorija.

Kalba – tai sudėtinga tikrovė, apimanti ne tik komunikacinių kintamųjų rinkinį, bet ir simbolinius, politinius ir tapatybės kintamuosius. Kalba, kaip ir bet kuris kitas kultūros bruožas, turi aspektų ar apraiškų, kurias sunku objektyviai apibrėžti ir palyginti. Teigiama, jog žmonės yra linkę tapatinti individo kalbą su jo tėvų kalba, tačiau ši kalba gali skirtis nuo kalbos, kuria kalbama jų šeimose, kalbos, kurią jie moka geriausiai, kalbos, kurią dažniausiai vartoja kasdieniame gyvenime, ar kalbos, su kuria jie jaučiasi labiausiai susitapatinę. Pripažįstama, jog vienos ar kitos iš šių galimybių pasirinkimas – tapatybės klausimas, kai asmuo gali tapti daugumos ar mažumos nariu. Pasitaiko atvejų, kai konkreti kalba neatlieka komunikacinio vaidmens, tačiau išlaiko darnią prigimtį kaip pagrindinį grupės tapatybės elementą. Tai reiškia, kad kai kurie gyventojų sluoksniai gali laikyti save stipriai prisirišę prie kalbos, kuria kalba tik kiti grupės nariai. Taip yra su daugeliu kalbinių mažumų, tiek tradicinių, tiek imigrantų grupių, kurioms kalbos atmintis išlieka sanglaudos ir tapatybės veiksniu, atliekant kitas menines, simbolines, šventines ir kitas funkcijas. Kalbiniai veiksniai pasižymi sudėtinga vidine dinamika, kuri taip pat turi įtakos priklausymo jausmui. Daugeliu atvejų pats grupės egzistavimas yra ginamas atskiros kalbos egzistavimu (Ruiz Vieytez, 2016).

Kitas kultūrinio identiteto veiksnys yra religija – sudėtingas reiškinys. Šiuo atžvilgiu religija yra ne tik konkreti organizuota tikėjimo sistema arba socialinė transcendencijos patirtis, bet ir apeigų, įsitikinimų, organizacijų, kultūrinių raiškų ar tradicijų, susijusių su religiniu pagrindu, įvairovė. Socialinė evoliucija radikaliai pakeitė viešąjį religijų vaidmenį šiuolaikinėse Europos visuomenėse, kurios šiandien yra labai sekuliarizuotos. Reikėtų paminėti, kad tai nesumažina religinio fakto reikšmės, apibrėžiant kolektyvines tapatybes, nes dominuojanti religija atlieka esminį vaidmenį kultūrinėje raidoje. Religiniai skirtumai atskleidžia kultūrinius simbolius, elementus, kurie gerokai peržengia transcendentinius jų pasekėjų įsitikinimus:

religiniai simboliai, socialiniai renginiai, švietimo programos, viešųjų erdvių tvarkymas, šeimos gyvenimo sampratos, švenčių planavimas ir kt. (Ruiz Vieytez, 2016).

Ištisus šimtmečius tautinės mažumos Lietuvoje atliko itin svarbų vaidmenį, prisidėdamos prie valstybės kūrimo ir laisvės gynimo. Kalbant apie tautinių mažumų situaciją Lietuvoje, reikėtų paminėti, kad 1918–1940 m. laikotarpiu Lietuvoje tautinės mažumos turėjo plačias tikėjimo, švietimo ir kultūrinio gyvenimo teises, savo atstovų Lietuvos Taryboje (1918–1920) – 3 žydu atstovai, Steigiamajame Seime (1920–1922) – 10 tautinių mažumų atstovų iš 112 Seimo narių, pirmajame Seime (1922–1923) – 5 iš 90, antrajame Seime (1923–1926) – 14 iš 78, trečiajame Seime (1926) – 9 iš 92 delegatų (Jakubčionis ir kt., 2018).

1989 m., atkuriant Lietuvos nepriklausomybę, buvo priimtas tautinių mažumų įstatymas – pirmasis tokio pobūdžio teisės aktas Rytų ir Vidurio Europoje. 2010 m. šis įstatymas neteko galios, tad tautinių mažumų padėtį Lietuvoje reglamentuoja tarptautiniai teisės aktai (Tautinių mažumų departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2020).

Reikėtų paminėti, kad 2021 m. Statistikos departamento atlikto Lietuvos gyventojų ir būstų surašymo duomenimis, 2021 m. Lietuvos Respublikoje gyveno 2 mln. 810 tūkst. žmonių, iš kurių 432 tūkstančiai – tautinių mažumų atstovai (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. Lietuvos gyventojų sudėtis pagal tautybę 2001 m., 2011 m. ir 2021 m. (cit. iš Tautinių mažumų departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2022)

Tautybė	2001	Proc.	2011	Proc.	2021	Proc.
Iš viso	3 483 971		3 043 429		2 810 761	
Lietuviai	2 907 293	83,45	2 516 314	82,68	2 378 118	84,61
Lenkai	234 989	6,74	200 317	6,58	183 421	6,53
Rusai	219 789	6,31	176 913	5,81	141 122	5,02
Baltarusiai	42 866	1,23	36 227	1,19	28 183	1
Ukrainiečiai	22 488	0,65	16 423	0,54	14 168	0,5
Žydai	4 007	0,12	3 050	0,1	2 256	0,08
Totoriai	3 235	0,09	2 793	0,09	2 142	0,08
Vokiečiai	3 243	0,09	2 418	0,08	1 977	0,07
Romai	2 571	0,07	2 115	0,07	2 251	0,08
Latviai	2 955	0,08	2 025	0,07	1 572	0,06
Armėnai	1 277	0,04	1 233	0,04	1 125	0,04
Azerbaidžaniečiai	788	0,02	648	0,02	575	0,02
Moldavai	704	0,02	540	0,02	451	0,02
Gruzinai	437	0,01	372	0,01	333	0,01
Estai	419	0,01	314	0,01	233	0,01
Karaimai	273	0,01	241	0,01	192	0,01
Kitos	3 517	0,1	3 508	0,12	3 009	0,11
Nenurodyta	32 921	0,94	32 978	1,08	49 633	1,77

Nagrinęjant 1 lentelėje pateiktus statistikos duomenis, pastebima, jog 2021 m. Lietuvoje gyveno 183 421 lenkas, 141 122 rusai, 28 183 baltarusiai, 14 168 ukrainiečiai, 2256 žydai, 2251 romas, 2142 totoriai, 1977 vokiečiai, 1572 latviai, 1125 armėnai, 575 azerbaidžaniečiai, 451 moldavas, 333 gruzinai, 233 estai, 214 kazachų, 192 karaimai, 177 čiuvašai, 134 graikai, 131 lezginas, 126 uzbekai, 121 mordvis, 118 osetinų, 110 bulgarų, 97 kinai, 85 čečėnai, 81 baškiras ir 1663 kitų tautinių mažumų atstovai (Visuotinė lietuvių enciklopedija, 2021). Paminėtina, jog 2011 m. Lietuvoje gyveno 2 115, o 2021 m. – 2 251 romas (Tautinių mažumų departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2022).

Apžvelgus statistinius duomenis, reikėtų aptarti su tautinėmis mažumomis susijusių institucijų vaidmenį. 1989 m. įsteigta pirmoji institucija – Tautybių departamentas, koordinavęs tautinių mažumų reikalus. Vėliau Tautybių departamentas tapo Regioninių problemų departamentu ir daugiausia užsiėmė tautinių mažumų, buvusioje SSRS gyvenančių lietuvių bei Pietryčių Lietuvos tautiniais reikalais. 1997 m. šis departamentas pertvarkytas į Tautinių mažumų ir išeivijos departamentą, jam patikint ir bendradarbiavimo su užsienio lietuviams funkcijas. 2010 m. panaikinus departamentą, jo funkcijos buvo perduotos Kultūros, Švietimo ir mokslo bei Užsienio reikalų ministerijoms. 2015 m. atkurtas Tautinių mažumų departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės (Tautinių mažumų departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2020).

Šiuo metu Lietuvoje savo veiklą vykdo šie tautinių mažumų kultūros centrai ir tautinės bendrijos: Tautinių bendrijų namai (įsteigti 1991 m.), Kauno įvairių kultūrų centras (įsteigtas 2004 m.), Romų visuomenės centras (įsteigtas 2001 m.), Lietuvos tautinių mažumų folkloro ir etnografijos centras (įsteigtas 2007 m.). Aktyvią kultūrinę veiklą Lietuvoje vykdo apie 300 tautinių mažumų nevyriausybinė organizacijų. Nevyriausybinės organizacijas yra įsteigę armėnų, azerbaidžaniečių, baltarusių, bulgarų, čečėnų, estų, graikų, karaimų, latvių, lenkų, romų, rumunų, rusų, totorių, ukrainiečių, uzbekų, vengrų, vokiečių, žydų bei kitoms tautinėms mažumoms priklausantys asmenys. Tai kultūros, švietimo, profesinės ir kitos organizacijos, kurių švietimo ir kultūros projektai yra remiami iš valstybės biudžeto (Tautinių mažumų departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2020).

Lietuvos Respublikos įstatymai tautinėms mažumoms garantuoja teisę turėti valstybines ikimokyklinio ugdymo įstaigas, bendrojo lavinimo mokyklas ir pamokas gimtąja kalba. Jeigu tautinės mažumos yra negausiai ir nekompaktiškai gyvenančios, gimtajai kalbai išmokti arba tobulinti valstybinėse bendrojo lavinimo mokyklose gali būti organizuojamas papildomas ugdymas, steigiamos savaitgalio mokyklos. Tautinės mažumos Lietuvoje yra įsteigusios daugiau kaip 40 savaitgalio mokyklų, kuriose mokomasi gimtosios kalbos, susipažįstama su kultūra, tradicijomis ir pan. (Lietuvos Respublikos kultūros ministerija, 2023).

Viską apibendrinant reikėtų pažymėti, kad mokslinėje literatūroje nėra vieningo tautinių mažumų sąvokos apibrėžimo. Tautinė mažuma – tai žmonių grupė, kuri iš gyventojų daugumos išsiskiria etninėmis, kultūrinėmis ir kalbos ypatybėmis. Tautinės mažumos identifiкуotinos per objektyvius ir subjektyvius kriterijus. Objektyviais kriterijais laikoma kalba, kultūra, religija, papročiai ir tradicijos, etninė kilmė, o subjektyviais – tautinių mažumų noras išsaugoti savitumą, identitetą. 2021 m. Lietuvos Respublikoje gyveno 2 mln. 810 tūkst. žmonių, iš kurių 432 tūkstančiai – tautinių mažumų atstovai. Nuo 2010 m. tautinių mažumų padėtį Lietuvoje reglamentuoja tarptautiniai teisės aktai. Savo veiklą vykdo šie tautinių mažumų kultūros centrai ir tautinės bendrijos: Tautinių bendrijų namai, Kauno įvairių kultūrų centras, Romų visuomenės centras, Lietuvos tautinių mažumų folkloro ir etnografijos centras.

1.2. Tautinių mažumų integracijos samprata ir ypatumai

Aptariant su tautinėmis mažumomis susijusius reiškinius reikėtų paminėti, kad socializacijos samprata yra ne tik glaudžiai susijusi su integracijos procesais, bet ir yra neatsiejama šių procesų eigos dalis. Vadinas, prieš nagrinėjant tautinių mažumų socializacijos ypatumus, reikėtų plačiau apžvelgti integracijos sąvoką.

Integracijos samprata mokslinėje literatūroje aiškinama įvairiai, todėl sudėtinga pateikti vieną apibrėžimą. Anot Beresnevičiūtės (2003), integracijos reiškinys yra sąlyginis, neturintis pabaigos, nes tai nuolatinis procesas, kurio tam tikras lygis būtinas kiekvienai socialinei sistemai funkcionuoti. Atsižvelgiant į integracijos sampratą etniškumo teorijų kontekste, etninių grupių santykiai, integracijos, asimiliacijos ar pliuralizmo sampratos gali būti aptariamoms plačiu kontinuumu, t.y., skirtingi aspektai suteikia daug įvairių galimų interpretacijų.

Plačiąja prasme integracija reiškia procesą, kai mažumų grupių atstovai, kurių šaknys visuomenėje nesiekia dviejų – trijų kartų, tampa tos visuomenės dalimi (Bertossi, 2015). Anot Li ir Heath (2017), anksčiau mokslininkai tautinių mažumų integraciją tapatindavo su skirtumų tarp mažumos ir didesnės visuomenės dalies panaikinimu. Šie mokslininkai integraciją laikė visuomenės homogenizacijos procesu.

Vis dėlto politinė, ekonominė ir socialinė realybė paskatino keisti supratimą apie tautinių mažumų integraciją. Šiais laikais integracija apibrėžiama kaip tautinių mažumų įtraukimo procesas, suteikiant joms lygias teises (Cholakov, 2020). Paminėtina, jog lygios teisės turi būti suteiktos visose visuomenės srityse: tautinių mažumų integracija į visuomenę vyksta visuose lygmenyse ir kiekviename visuomenės sektoriuje. Kitaip sakant, integracija yra daugiamatė. Vadinas, reikia atsižvelgti ne tik į integracijos proceso dalis, pavyzdžiui, politinę ar ekonominę

tautinių mažumų integraciją, bet ir įvertinti mažumų integraciją politiniu, kultūriniu, socialiniu ir ekonominiu požiūriu (El Karouni, 2012, p. 153).

Vykdamas politinę integraciją, pagrindinis dėmesys skiriamas tautinių mažumų galimybei naudotis pilietybės teisėmis ir jų politiniam dalyvavimui. Kultūrinė integracija – tai būdas, kuriuo tautinėms mažumoms leidžiama išsaugoti ir reikšti savo kultūros vertybes tiek viešojoje, tiek privačioje erdvėje. Socialinės ir ekonominės integracijos dimensijomis vertinama mažumų ir likusios visuomenės socialinę bei ekonominę lygybę (Costoiu, 2008, p. 4).

Mokslinėje literatūroje išskiriami įvairūs tautinių mažumų integracijos būdai, kurie skiriasi, priklausomai nuo nacionalinio konteksto (žr. 2 lentelę).

2 lentelė. **Tautinių mažumų integravimo būdai** (sudaryta pagal El Karouni, 2012)

Integravimo modelis	Daugiakultūrinė integracija	Asimiliacinė integracija	Formali įtrauktis
Socioekonominė dimensija	<ul style="list-style-type: none"> - Visuomeninės institucijos skatinamos remtis pluralizmu; - Tautinėms mažumoms suteikiamos lygios teisės į sveikatos priežiūrą, švietimą ir pan. - Tautinėms mažumoms suteikiamos vienodos galimybės darbo rinkoje. 	<ul style="list-style-type: none"> - Mokyklų desegregacija; - Vienodos teisės naudotis socialinėmis paslaugomis. 	<ul style="list-style-type: none"> - Apgyvendinimo ir gyvenimo sąlygos, kurios didina tautinių mažumų atskirtį; - Nelygios teisės į užimtumą, švietimą, sveikatos priežiūrą.
Kultūrinė – religinė dimensija	<ul style="list-style-type: none"> - Remiama tautinių mažumų kultūrinių ir religinių ypatumų raiška; - Daugiakultūrinė mokymo programa. Valstybė leidžia mokytis kita nei valstybinė kalba. 	<ul style="list-style-type: none"> - Prieštaraujama etninių mažumų religinės praktikos raiškai. 	<ul style="list-style-type: none"> - Nededama jokių pastangų, kad būtų tenkinami ypatingi tautinių mažumų poreikiai mokyklose, kitose socialinėse sferose; - Mokyklų atskyrimo politika.

Analizuojant 2 lentelėje pateiktą informaciją, pastebima, kad *daugiakultūrinis modelis* yra grindžiamas prielaida, jog visoms tautinėms mažumoms turi būti suteiktos lygios teisės visose visuomenės srityse, nereikalaujant atsisakyti įvairovės. Valstybė aktyviai dalyvauja, remdama ir skatindama etninę įvairovę, vykdydama politiką, tenkindama specifinius tautinių mažumų religinius ir kultūrinius poreikius, įgalindama įvairias politines etnines organizacijas. Be to, įgyvendinant šį integracijos modelį, tautinės mažumos pasireiškia kaip aktyvūs politinio, socialinio ir ekonominio tautos gyvenimo veikėjai (El Karouni, 2012, p. 153).

Daugiakultūriškumo idėja reiškia grupinės kultūros ir mažumų grupių ypatybių įvertinimą tautos politiniame procese, mažumų grupių skirtumų toleravimą, kuriant pilietinę valstybę, daugiakultūrinio pilietiškumo sampratos suteikimą. Tokiu atveju ne tik garantuojamos lygios teisės, bet ir suteikiamos skirtingos pilietybės, taip pripažįstant ypatingą mažumų grupių tapatumą, specifinius poreikius (Zhou, 2021, p. 17).

Asimiliacinis modelis yra paremtas prielaida, kad visi individai turi būti asimiliuojami į visuomenę kaip piliečiai. Kitaip sakant, gyventojai turi prieigą prie pilietybės ir per pilietybę individas užmezga tokį tiesioginį ryšį su valstybe, kokiam negali tarpininkauti jokios grupės. Tapę piliečiais, visi asmenys turi tas pačias teises ir pareigas ir nėra jokių politinių skirtumų, kurie būtų nukreipti į skirtingų etninių, rasinių ar religinių sluoksnių poreikius (Costoiu, 2008, p. 12).

Asimiliacijos idėja reiškia, kad visuomenė spaudžia mažumų grupes priimti pagrindinės ar etninės grupės tradicijas, kultūrą, kalbą, religiją ir vertybes. Asimiliaciją galima skirstyti į įvairias formas, tokias kaip tiesioginis privalomas asimiliacizmas, integracionizmas ir pilietiškumas. Laikui bėgant ir populiarėjant kitoms sistemoms, susijusioms su žmogaus teisėmis, asimiliacijos idėja ne tik vis labiau sensta, bet ir generuoja priešingus rezultatus (Zhou, 2021).

Formalios įtraukties modelis yra priešingas daugiakultūriniam modeliui. Teigiama, jog ši modelį sukūrė valstybės, kuriose pasireiškia „kraujo ryšiais“ pagrįstas tautinis identitetas. Tokia integracija yra orientuota į politinę ir socialinę tautinių mažumų atskirtį, tuo pačiu bandant jas kultūriškai asimiliuoti. Paprasčiausiu lygmeniu politinė atskirtis pradedama nuo pilietybės atėmimo tautinių mažumų dalyvavimo politiniame gyvenime apribojimo. Socialiniu lygmeniu kuriama tokia politika, kuriai esant, tautinės mažumos neturi vienodų galimybių įsidarbinti, kas palaiptu įtraukia į nekvalifikuotą ir mažai apmokamą darbą (Costoiu, 2008, p. 9).

Integruojant tautines mažumas, susiduriama su įvairiais iššūkiais. Viena jų – antičigonizmas. Pasak Labanausko (2020, p. 78), „antičigonizmas (angl. antigypsyism) yra specifinė sąvoka, vartojama apibūdinti neapykantos incidentus ir diskriminacijos formas prieš asmenis (romus, sinti, klajoklius), kurie visuomenės vaizduotėje stigmatizuojami kaip „čigonai“ (Alliance Against Antigypsyism, 2017). Šis apibrėžimas dažnai vartojamas siaurąja prasme, siekiant parodyti prieš romus nukreiptą požiūrį, neigiamų stereotipų raišką viešojoje erdvėje ar neapykantos kalbą (Alliance Against Antigypsyism, 2017). Lietuvoje paskelbtose publikacijose apie romų padėtį ši sąvoka beveik nevartojama, nors plačiąja prasme reiškinys apima visą diskriminacinių neapykantos išraiškų ir praktikų spektrą, įskaitant daugybę numanomų ar paslėptų apraiškų (Alliance Against Antigypsyism, 2017). Kartu su antičigonizmo sąvoka, neretai sinonimiškai vartojamos „romofobijos“ ir „rasizmo prieš čigonus“ sąvokos“. Paminėtina,

kad antičigonizmas – diskriminacijos ir engimo reiškinys – daro neigiamą įtaką žmonėms, lemia susiskaidymą bei savojo identiteto suvokimą (Marushiakova ir Popov, 2016) Ši sąvoka parodo, kaip visuomenės nariai neturėtų elgtis, bet visgi elgiasi. Toks principas lemia hierarchiją, kuri veikia kaip moralinis ir politinis pagrindimas, neigiantis pagrindines žmogaus pilietines teises, kurios priklauso visų tautybių žmonėms (Romų platforma, 2023).

Antičigonizmas pasireiškia įvairiais lygmenimis:

- individualiame lygmenyje, kai šį reiškinį lemia žmonių įsitikinimai, požiūris;
- visuomenės, struktūros, politikos lygmenyje, kai šį reiškinį lemia prieš romų tautybės asmenis nukreipta politika.

Etninę diskriminaciją galima apibrėžti kaip skirtingą traktavimą dėl tautinės priklausomybės, kuris pažeidžia etninę grupę arba jos narį. Jeigu žmonės turi išankstinį nusistatymą ir gali daryti įtaką kitų patirčiai bei gyvenimo galimybėms, kalbama apie etninę diskriminaciją. Paminėtina, kad ši galia visuomenėje pasiskirsto nevienodai, tad nors etninė diskriminacija apima visas nevienodo požiūrio formas dėl etninės kilmės, didžioji etninės diskriminacijos dalis yra nukreipta iš stipresnių visuomenės narių į tuos, kurie turi mažiau galios (D'hondt ir kt., 2021).

Galima teigti, kad neigiamas požiūris į romus turi įtakos jų pažeidžiamumui: mažėja galimybės gauti sveikatos priežiūros paslaugas, siekti išsilavinimo, dirbti pageidaujamoje pozicijoje. Neigiamas požiūris į romus formuojamas ir dėl to, kad ne visi romai turi asmens tapatybę įrodančius dokumentus – tai kelia problemų švietimo srityje. Siekti išsilavinimo trukdo ir tokios kliūtys kaip viešojo transporto, mokymosi priemonių trūkumas, patyčios. Lietuvoje vykdoma politika ir praktika švietimo srityje dažnai išskiria romų vaikus iš kitų vaikų tarpo, o švietimo paslaugas vis dar išlieka neprieinamos izoliuotose bendruomenėse gyvenantiems romams (Romų platforma, 2023).

Kalbant apie kitas integracijos į visuomenę problemas, reikėtų paminėti, kad romai dažnai susiduria su kolektyvinių veiksmų bei institucine diskriminacija. Tos institucijos, kurios turėtų apsaugoti žmones nuo diskriminacijos ir smurto, dažnai padaro klaidų, mėgindamos suteikti vienodą apsaugą romams ir ne romams. Esamos diskriminacijos formos gali pasižymėti tokiais priemonėmis ir politika, kurios neproporcingai paveikia tam tikras žmonių grupes. Visuomenės požiūris dažniausiai formuojamas, remiantis prielaida, kad problemos neegzistuoja arba kad socialiai atskirti žmonės yra patys atsakingi už susiklosčiusią padėtį (Romų platforma, 2023).

Atsižvelgiant į visas šias problemas ir vadovaujantis ES romų lygybės, įtraukties ir dalyvavimo strateginio plano 2020–2030 m. nuostatomis, Lietuvoje patvirtintas Romų integracijos į Lietuvos visuomenę priemonių planas 2022–2023 m., kurio paskirtis – skatinti lygybę, užkertant kelią romų diskriminacijai. Taip pat siekiama sumažinti pastarųjų socialinę ir

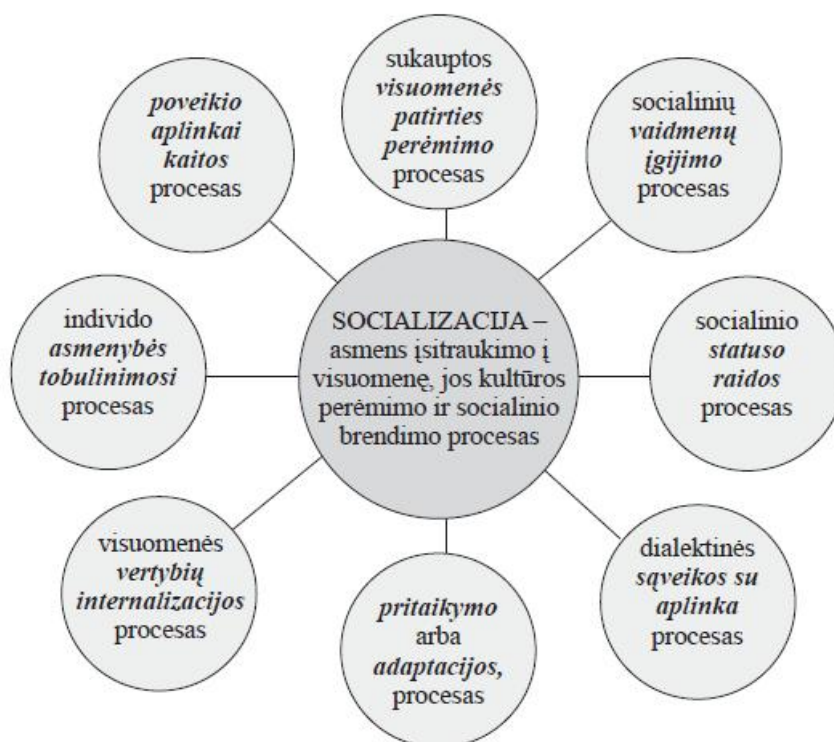

ekonominę atskirtį, skatinant jų įsitraukimą į darbo rinką, švietimą, dalyvavimą visuomenės kultūriniame gyvenime.

Taigi, mokslinės literatūros apžvalga atskleidė, kad integracijos sąvoka, vartojama kalbant apie tautines mažumas, yra aiškinama įvairiai, o pats aiškinimas skiriasi, priklausomai nuo nacionalinio konteksto. Teigiama, kad plačiąja prasme integracija reiškia procesą, kai žmonės, kurių šaknys visuomenėje nesiekia dviejų – trijų kartų, tampa tos visuomenės dalimi. Integracija pasireiškia tada, kai tautinės mažumos atstovas išlaiko savo etninę identitetą ir turi pakankamai įgūdžių, kad galėtų adaptuotis daugumos kultūroje ir visuomenėje.

1.3. Tautinių mažumų socializacijos koncepcinis pagrindimas

Socializacija suvokiama kaip sunkiai apibrėžiamas daugiaplanis ir daugiasluoksnis konstruktas. Mokslinėje literatūroje stebima socializacijos aiškinimų įvairovė, kuri priklauso nuo to, kokiomis perspektyvomis remiamasi, siekiant pateikti apibrėžimą (žr. 1 pav.).

1 pav. Socializacijos sampratos (cit. iš Aramavičiūtė, 2009, p. 165)

Analizuojant 1 pav. pateiktą informaciją, verta paminėti, jog psichologijoje socializacija suvokiama kaip istoriškai nulemtas socialinės patirties perėmimas ir asmens veiklos atgaminimas (Šaras ir Perez-Felkner, 2018). Edukologijoje socializacija tapatinama su įgytos patirties

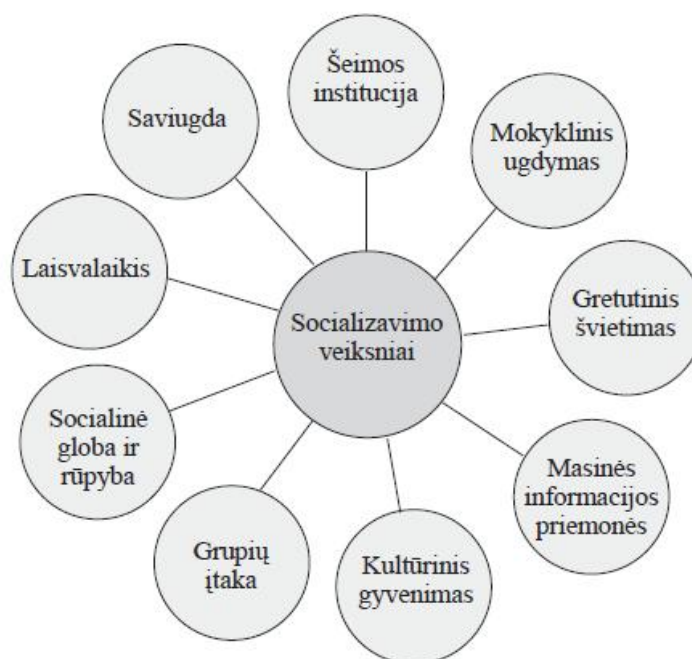
perėmimu, naujais socialiniais vaidmenimis, socialiniu statusu, asmens sąveika su socialine aplinka, prisitaikymu socialinėje aplinkoje, atitinkamų vertybių pasirinkimu, teigiamu poveikiu aplinkai ir pastarosios kultūrai (Aramavičiūtė, 2009). Anot Juodaitytės (2002, p. 38–39), socializacija – „ilgalaikis ir daugkartinis procesas, apimantis individo įsijungimą į visuomenę, perėmimą jos sukurtos kultūros ir individo socialinio statuso bei socialinių vaidmenų raidą“.

Socializacija apibrėžiama kaip „procesas, kai žmogus perima visuomenės, kurioje jis gyvena, žinojimą, vertybes, motyvus, įgūdžius, vaidmenis ir elgsenos modelius. Socializacija sukuria tapatybę, kuri apibrėžia asmens ryšį su socialine grupe ir jo poziciją toje grupėje. Socializacija vyksta visą gyvenimą, socialinės sąveikos procese iš kartos į kartą perduodamas žmonijos sukauptas patyrimas“ (Visuotinė lietuvių enciklopedija, 2021).

Socializacija – tai procesas, kurio metu individas išmoksta elgesio taisyklių, papročių ir tradicijų, sužino, kaip gyventi ir veikti tam tikroje visuomenėje (visuomeninis mokymosi procesas). Svarbi šio proceso dalis yra sužinoti, ko visa visuomenė ir grupė, kuriai priklauso individas, tikisi iš individo elgesio įvairiose situacijose, ir ko pats asmuo gali tikėtis iš visuomenės narių. visos visuomenės grupė. Šio proceso rezultate individas išmoksta prisitaikyti prie reikalavimų, t. y., jo elgesyje išsivysto tam tikras automatizmas. Vertybių, normų įsisavinimas vyksta dviem būdais – imituojant arba kaip tikslingo ugdymo rezultatas. Imitacijos atveju socializacija suteikia pavyzdį – individo ugdymosi tikslai nedarą įtakos jo elgesiui. Socializuotas asmuo stengiasi susitapatinti su suvoktu modeliu ir elgtis panašiai be jokios išorinės jėgos. Tikslingo ugdymo atveju socializuojantis žmogus yra motyvuojamas kažkokių konkrečių, specifinių tikslų. Socializuotas asmuo, siekdamas gauti atlygį arba išvengti bausmės, stengiasi elgtis pagal nurodymus. Vadinasi, socializacijos proceso metu gali būti derinamos dvi mokymosi formos (Czibere, 2014, p. 634).

Socializacijos teorijos aiškina žmogaus asmenybės individualaus vystymosi procesą socialinėje aplinkoje, esant specifinėms gyvenimo sąlygoms. Jos aiškina, kaip asmenys įgyja kalbos, žinių, socialinių įgūdžių, normų, vertybių ir papročių, kurie yra būtini, norint dalyvauti ir integruotis į grupę ar bendruomenę. Socializacija – tai valios ir išoriškai primestų taisyklių derinys, susiformavęs, tarpininkaujant kitų asmenų lūkesčiams. Taigi, socializacija daro įtaką bendros egzistencijos socialinei – struktūrinei organizacijai ir kartu pasiekia kultūrinį bei socialinį tęstinumą (Höppner, 2017, p.12).

Vaitkevičius (cit. iš Aramavičiūtė, 2009) išskiria socializacijos veiksnius – ugdymo bei švietimo institucijų ir grupių sistemą (žr. 2 pav.).

2 pav. Socializacijos veiksniai (cit. iš Aramavičiūtė, 2009, p. 168)

Kaip matyti 2 pav., būtent šeimoje pirmiausia atsispindi kasdieninis visuomenės gyvenimas, nors jų abiejų poveikis ugdant asmenybę ne visada yra tapatus, pabrėžiamas būtinumas šeimai kooperuotis su kitomis visuomeninėmis institucijomis, mokykla, kitomis ugdymo institucijomis, savanoriškomis tarnybomis, kultūros įstaigomis. Socializacija taip pat priklauso nuo išorinių socialinių – kultūrinių visuomeninio gyvenimo sąlygų.

Štuopytė (2008, p. 142) tam pritaria, teigdama, kad „vaiko socializacijos procesą lemia daugybė veiksnių, iš kurių vienas pirmųjų ir svarbiausių yra šeima, vėliau mokykla, bendraamžiai. Etninė grupė, kurioje vaikas auga, taip pat yra svarbus socializacijos komponentas. Romų šeima yra institucija, kurioje vyksta etninė socializacija ir kuri, atlikdama savo funkcijas, padeda vaikui tapti visaverčiu šios bendruomenės nariu“.

Mokslininkai dažnai diskutuoja apie kultūrinę socializaciją, kuri reiškia ir aiškia, ir numanomą tėvų praktiką, kuriai esant, vaikai mokomi apie teigiamus jų rasės, etninio paveldo, kultūrinių papročių ir tradicijų aspektus. Pavyzdžiui, kalbėjimas apie istoriją ar istorines asmenybes, kultūriškai svarbių knygų skaitymas, kultūrinių švenčių minėjimas ir vaikų skatinimas vartoti gimtąją kalbą. Kultūrinė socializacija taip pat apima tokius aspektus kaip tėvų pastangos skatinti vaiko suvokimą apie diskriminaciją bei gebėjimą susidoroti su diskriminacija (Wang ir kt., 2022).

Pažymėtina, jog kultūrinė socializacija yra paplitusi etninių mažumų šeimose, tėvai yra labiau linkę dalyvauti diskusijose apie kultūrinę socializaciją nei apie bet kurią kitą socializacijos formą. Mokydamiesi apie tai, kas jie yra, vaikai išmoksta didžiuotis savo paveldu ir kitų

suvokimu apie juos. Socialinių ir emocinių rezultatų srityje kultūrinė socializacija atlieka įvairias apsaugos funkcijas. Ji suteikia asmenims galimybę pozityviau mąstyti apie save, didinti pasididžiavimo ir priklausymo tautinei grupei jausmą, kovoti su rasizmu ir diskriminacija. Šiais būdais kultūrinė socializacija gali apsaugoti jaunimą nuo neigiamų patirčių, susijusių su mažumos statusu, tokių pasekmių kaip diskriminacija, neigiami etninių mažumų įvaizdžiai ir nelygybė, paskirstant galimybes ir išteklius didesnėje visuomenėje. Kitaip tariant, socializacija skatina teigiamą savęs suvokimą, didina atsparumą neigiamam elgesiui ir padeda jaunimui susidoroti su iššūkiais (Wang ir kt., 2015).

Czibere (2014, p. 634) identifikavo socializacijos naudą ir teigiamus rezultatus, įskaitant padidėjusį asmenų pasitikėjimą, didesnis bendruomenių apsisprendimo ir kontrolės lygis, geresnė asmenų psichikos sveikata; naujų įgūdžių mokymasis ir geresnės galimybės gauti išsilavinimą; geresnės galimybės įsidarbinti. Sėkmingos socialinės įtraukties iniciatyvos sklinda į kitas vietines bendruomenes.

Apibendrinant, paminėtina, kad apžvelgtoje mokslinėje literatūroje socializacija tapatinama su įgytos patirties perėmimu, naujais socialiniais vaidmenimis, socialiniu statusu, asmens sąveika su socialine aplinka, prisitaikymu socialinėje aplinkoje, atitinkamų vertybių pasirinkimu, teigiamu poveikiu aplinkai ir pastarosios kultūrai. Socializacija paprastai laikoma asmens socialiniu brendimu, įsitraukimu į visuomeninį gyvenimą, prisiimant tam tikrus socialinius vaidmenis, įsisavinant visuomenės kultūrą. Socializacijai įtaką daro įvairūs veiksniai, įskaitant šeimą, mokyklą, kitas ugdymo institucijas, kultūros įstaigas, išorines visuomeninio gyvenimo sąlygas.

1.4. Kultūros projektai tautinių mažumų kontekste

Dalyvavimas kultūriniame gyvenime – vienas iš tautinių mažumų socializacijos veiksnių. Siekiant suprasti kultūrų įvairovę, reikėtų suvokti kultūros sampratą. Pastaroji yra sudėtinga, daugiareikšmė. Kultūra dažnai apibrėžiama, nurodant tokius elementus kaip istorija, kalba, religija, tradicijos, ekonominė sistema, menai, valdymo modeliai, įstatymai. Tiesą sakant, mokslinėje literatūroje pateikta daugybė apibrėžimų, pagal kuriuos kultūra suprantama kaip pirmenybių, vertybių, įsitikinimų ir tapatybių, kurios daro įtaką ir lemia individo elgesį, saugykla, taip pat kaip pateisinimų, kompetencijų ir praktikos repertuaras, kurį asmenys naudoja, siekdami suprasti savo veiksmus (Ruiz Vieyetz, 2016).

Kultūrinė raiška viešame lygmenyje – pagrindinis tautinių mažumų kultūros išsaugojimo komponentas. Kasdienę kultūrinę raišką paprastai riboja dominuojančios visuomenės struktūra, kuri yra palanki dominuojančios grupės kultūros raiškai ir palaikymui. Kitaip sakant,

kasdieniame gyvenime dominuojantys asmenys „gyvena“ savo kultūroje, o tautinės mažumos pasikliauja vietos, išteklių ir laiko viešiemis kultūros renginiams paskirstymu, taip pat naudojami privačiomis galimybėmis, pvz., šeimos vakarėliai. Siekiant padidinti viešosios kultūrinės raiškos galimybes, reikia atsižvelgti į tautinės mažumas. Nors kultūrinė raiška ir išsaugojimas yra svarbios tautinių mažumų kultūros tapatybės dalys, tokios grupės vis dar stengiasi kolektyviai išreikšti, dalytis ir taip išsaugoti savo kultūros paveldą socialinėje sistemoje, kuri yra palanki dominuojančiai populiacijai ir kultūrai (Lee ir kt., 2012, p. 96–97).

Paminėtina, kad kultūra yra neatsiejama visuomenės gyvenimo dalis. Kultūriniai santykiai negali būti atskirti nuo kitų socialinių santykių ir traktuojami atskirai. Kultūra – tai būdas bendrauti su kitais, būdas laikytis socialinių taisyklių arba mesti iššūkius. Dėl šios priežasties galima teigti, kad žmogaus veiksmas atitinka tam tikrą veiklos modelį, kuris kultūriškai pripažįstamas kaip gyvenimo būdas. Kultūros vertybės egzistuoja tik tada, jeigu yra jas palaikanti socialinės praktika. Kitaip tariant, tautinių mažumų kultūros vertybių, normų stiprinimas iš dalies priklauso nuo jų socialinės aplinkos (Horakova ir Bares, 2006).

Kultūra taip pat laikoma neatsiejama asmens gerovės dalimi. Vadinas, tam, kad individas galėtų funkcionuoti visuomenėje ir tiek, būtina prieiga prie kultūros vertybių, normų ir konvencijų. Dalyvavimas kultūros renginiuose suteikia prasmingų pasirinkimų, padeda suvokti savo gyvenimo planų vertę. Kadangi kultūra yra neatsiejama individo gerovės ir gebėjimo veikti dalis, visuomenėje kultūrinio kapitalo įgijimas tampa vienu iš svarbiausių socializacijos proceso aspektų (Horakova ir Bares, 2006). Partal ir Dunphy (2016) nurodo, kad remiantis UNESCO apibrėžimu, kultūra yra visas visuomenei ar socialinei grupei būdingų dvasinių, materialinių, intelektualinių ir emocinių bruožų kompleksas. Tai apima ne tik meną, bet ir gyvenimo būdą, pagrindines žmogaus teises, vertybių sistemas, tradicijas ir įsitikinimus.

Kalbant apie vertybių sistemas, Yang ir kt. (2019) teigia, kad etninių mažumų vertybės pasižymi sudėtinga, daugiamate struktūra, apimančia įvairius tautinių mažumų psichologinius bruožus. Esminis etninės tapatybės komponentas – etninių mažumų vertybės – tai etninių mažumų narių savivoka apie etniškumo svarbą. Tai rodo etninę priklausomybę, etninį jausmą ir savo etninės grupės pripažinimą per, pavyzdžiui, etninę kalbą, papročius ir religiją, ir yra subjektyvus kriterijus. Nors kai kurie etninių mažumų vertybių elementai palaipsniui nyksta dėl nesuderinamumo su šiuolaikine visuomene, į minėtas vertybes aktyviai integruojami kultūros veiksniai, pvz., pažiūros, gyvenimo būdas, socialinės normos.

Užsienio mokslinėje literatūroje sunku rasti tikslų kultūros projekto apibrėžimą: tyrėjai dažniau pakaitomis kalba apie *kultūros renginius*, *festivalius*, *daugiakultūrinius festivalius*, rečiau sutinkama *kultūros projekto* sąvoka, todėl šiame darbe pateikiama ir pastarųjų samprata. Remiantis įstatymine baze, „projektas – apibrėžta laike kryptingos veiklos priemonių visuma,

kurios tikslas – suteikti kultūros paslaugą arba sukurti kultūros produktą, skirtą visuomenės kultūriniais, meniniais, švietėjiškiems poreikiams įgyvendinti“ (Lietuvos Respublikos kultūros ministro įsakymo dėl Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2015 m. rugpjūčio 31 d. įsakymo Nr. įv-559 „Dėl kultūros rėmimo fondo lėšomis finansuojamų projektų teikimo gairių“ patvirtinimo“ pakeitimo 8.7 punktas). Taigi, galima daryti prielaidą, jog kultūros projektas yra kultūros sklaidai skirta priemonių visuma. Įgyvendinant kultūros projektą, organizuojami kultūros renginiai, festivaliai.

Kalbant apie naudą, paminėtina, kad festivaliai ir kultūros renginiai ugdo socialinį ir kultūrinį bendruomenės tapatumą ir kuria stiprius ryšius bendruomenėje. Festivaliai suteikia ne tik pramogų, bet ir teigiamų viešųjų komponentų, o priimančiosios bendruomenės gauna pajamų, nes gyventojai bendradarbiauja, kad dalyvautų kolektyvinėje veikloje. Kultūros renginiai suteikia galimybę visuomenei išreikšti mažumų kultūrą. Tokiu būdu minėtuose renginiuose ne tik puoselėjama, saugoma kultūra, bet ir skatinamas jos pripažinimas daugumos bendruomenėje, mažumos pripažinimas kultūrų įvairovei, stiprinama visuomenė kaip daugiakultūrinė bendruomenė (Lee ir kt., 2012, p. 97).

Festivaliai mokslinėje literatūroje apibrėžiami kaip teminės viešos šventės, rengiamos ribotą laiką, pritraukiančios žmones dalyvauti, mokytis, mėgautis. Festivaliai atlieka svarbų vaidmenį, kuriant priimančiosios bendruomenės narių pasitikėjimą ir darną. Jie prisideda prie vietos bendruomenių, padėdami festivalių organizatoriams rinkti lėšas, didinti socialinę darną, sąmoningumą ir socialinį kapitalą priimančiose bendruomenėse. Tokie renginiai suteikia unikalią patirtį dalyviams ir padidina apčiuopiamą ir nematerialią naudą suinteresuotosioms šalims, didina jos pasididžiavimą ir gerina įvaizdį (Jeon, 2020, p. 32).

Šiame kontekste reikėtų panagrinėti ir daugiakultūrinio festivalio sampratą. Daugiakultūrinis festivalis – tai vieša šventė, kurioje skleidžiama tautinių mažumų kultūra (McClinchey, 2008). Hassanli ir kt. (2020, p. 2) pateikia išsamesnį apibrėžimą, nurodydamas, daugiakultūrinis festivalis – tai nuolatinio dialogo ir derybų vieta bendruomenėse, kur individai ir grupės bando apibrėžti prasmingas tapatybės ir priklausymo sampratas kartu su atskirties sąvokomis. Remiantis šių apibrėžimų apibrėžimų deriniu, tokius festivalius galima laikyti viešais, daugiakultūriniais renginiais, kuriuose įvairių tautybių žmonės, įskaitant tautines mažumas, įgyja nepaprastos, abipusiai naudingos kultūrinės patirties.

Į daugiakultūrinius festivalius gali įeiti meno gaminių kūrimas, pasirodymai, amatų veikla, muzika, šokiai, maistas, paradai, lėšų rinkimas, parodos, pasirodymai, demonstracijos ir pan. Vienas tokių renginių tikslų – žmonių subūrimas ir bendruomeniškumo jausmo kūrimas; apskritai bendruomenės kūrimas; žmonių, meno, kultūros tradicijų ir bendruomenės turto demonstravimas; švietimas, suteikiant galimybes tobulinti įgūdžius arba keisti asmenybę;

kūrybinė raiška; įvairovės pripažinimas, suteikiant galimybę susipažinti su įvairiomis etninėmis kultūromis; socialiniai veiksmai, ypač labiausiai nuskriaustųjų bendruomenės atstovų gynimas; ir galiausiai, savęs, bendruomenės, dvasios ir žemės tarpusavio ryšys. Be to, jie ne tik palengvina šiuolaikinės kultūrinės tapatybės vystymąsi, bet ir didina bendruomenės gerovę (Hassanli ir kt., 2020, p. 3).

Kultūros renginių poveikis tautinėms mažumoms ir vietos gyventojams yra įvairus. Pavyzdžiui, Jeon (2020, p. 35), apžvelgęs kitų mokslininkų atliktus tyrimus, teigia, kad tokie renginiai skatina bendruomenės įsitraukimą, lavina suinteresuotųjų šalių įgūdžius, o tai prisideda prie socialinio kapitalo, bendruomenės pajėgumo didinimo, galiausiai – prie bendruomenės gerovės. Festivaliai ir renginiai prisideda prie bendruomenės gerovės įvairiais būdais, įskaitant vietos jausmo kūrimą ir stiprinimą, kurie turi įtakos socialiniam tapatumui ir galimybei kurti socialinį kapitalą. Festivaliai – tai unikali galimybė gauti socialinių ir kultūrinių potyrių.

Kultūros renginiai gali generuoti sociokultūrinę naudą priimančiajai bendruomenei, sukurdami gyventojų santarvės jausmą (Yolal ir kt., 2016). Festivaliai ir renginiai taip pat gali suteikti galimybių tarp gyventojų ir dalyvių vykstantiems kultūriniais mainams. Teigiami festivalių ir renginių rezultatai priimančiojoje bendruomenėje yra bendruomenės narių palaikomų tradicijų ir vertybių stiprinimas – naujų socialinių modelių priėmimo ir naujo kultūrinio formato atskleidimas, skatinantis savanorystę, bendruomenės įsitraukimą ir daugiakultūrę sąveiką (Jeon, 2020, p. 36). Festivaliai sulaukia didesnio valdžios institucijų ir priimančiųjų bendruomenių dėmesio dėl numatomos festivalių naudos priimančiosios bendruomenės ir gyventojų gyvenimui (Yolal ir kt., 2016). Yolal ir kt. (2016) nustatė, kad kuo didesnė festivalių nauda, tuo didesnė įtaka gyventojų gerovei. Festivaliai prisideda prie vietos gyventojų gerovės, didindami gyventojų pasitenkinimą festivaliu ir su juo susijusia veikla.

Anot Partal ir Dunphy (2016), kultūros poveikio vertinimas dažnai pasitelkiamais tais atvejais, kai norima išsiaiškinti kultūrinės veiklos ar intervencijų poveikį rezultatams, kurie kartais yra ne tik kultūriniai, bet ir socialiniai bei ekonominiai. Šis kultūros poveikio vertinimo naudojimas yra siejamas su šiuolaikinėmis diskusijomis apie kultūros vertę, kuri yra ne kultūros vertė plačiąja prasme, bet kultūros projektų, renginių veiklos vertė.

Geus ir kt. (2015) sukūrė skalę, kuri yra skirta renginių ir festivalių patirčiai matuoti. Savo tyrime Geus ir kt. (2015, p. 277) renginio patirtį conceptualizavo kaip sąveiką tarp individo ir įvykio aplinkos (tiek fizinės, tiek socialinės), kurią modifikuoja įsitraukimo ar dalyvavimo lygis, apimantis kelis patirtinius elementus ir rezultatus (pvz., pasitenkinimą, emocijas, elgseną, atmintį, mokymąsi). Renginio tema reprezentuoja vieningą siužetinę liniją, kuri turi paskatinti visus renginio dizaino elementus sužadinti gyventojų emocijas. Ši tema per metaforas ir

simbolius skatina, sustiprina renginio dalyvių prasmę, taip pat šventės jausmą ir šventinę atmosferą, kuri atveria lankytojams kelią į nepamirštamus įspūdžius.

Penki žmogaus pojūčiai (rega, klausa, lytėjimas, uoslė ir skonis) yra labai svarbūs individo patirčiai, nes jie gali veikti kaip filtrai, per kuriuos asmenys gauna ir interpretuoja informaciją iš aplinkos. Dėl šios priežasties patirtis yra suvokimo reiškinys, turintis įtakos reikšmių ir įsitikinimų rinkinių formavimuisi. Festivalių atveju reikšmė – tai visi išgyvenimai, jausmai, mintys, išskirtinumo jausmas, kurį žmonės įgyja, dalyvaudami renginiais pagrįstoje veikloje arba lankydami jį. Kultūros renginiai turėtų būti pagrįsti vietos tapatybe, nes jie tuo pat metu yra grupės ir vietos tapatumo šaltinis. Reikšmės, kurias gyventojai suteikia kultūros renginiams, suteikia aiškių įžvalgų apie vietos vertybes. Galima teigti, jog kultūros projektų prasmų supratimas gali atskleisti pagrindines, renginių patirtį lemiančias kultūrinės jėgas (Bras ir kt., 2018).

Martiniello ir Lafleur (2008), nagrinėdami tautinių mažumų meninę ir kultūrinę praktiką, teigia, kad muzika šiuolaikinėje visuomenėje dažnai naudojama, norint užpildyti darbo dienos paliktas tylos spragas. Kitaip tariant, žmonės naudoja muziką ne tik tam, kad atsidurtų tam tikrame socialiniame kontekste, bet ir tam, kad iš anksto žinotų apie kitus žmones ir vietas. Valstybei muzika taip pat yra priemonė, suteikianti asmenims priklausymo jausmą.

Pasak Bras ir kt. (2018, p. 15), reikšmė, kurią gyventojai suteikia kultūros renginiui, yra paremta trimis pagrindinėmis sritimis. Pirma, socialinės sąveikos, pasireiškiančios tarp vietos bendruomenės elementų, renginio dalyvių ir lankytojų, galimybės. Antra, renginio atmosfera yra paremta dvasinio gyvenimo akimirkomis. Galiausiai, festivalis stiprina bendruomeniškumą, skatindamas priklausymo jausmą ir dalindamasis bendruomenės tapatybe su lankytojais.

Pažymėtina, kad Tautinių mažumų departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, įgyvendindamas Tautinių mažumų integracijos į Lietuvos visuomenę, išsaugant jų tapatumą, programą, kasmet skelbia konkursą tautinių mažumų kultūros projektams finansuoti (Tautinių mažumų departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2023).

Finansuojami projektai gali būti skirstomi į tokias kategorijas:

- Tautinių mažumų kultūros sklaida: tautinių mažumų kultūros ir tradicijų sklaida; tautinių mažumų integracija; tautinių mažumų kultūros paveldo ir jo kultūrinės vertės išsaugojimas; romų tautinės mažumos integracija ir tautinio tapatumo puoselėjimas. 2023 m. tautinių mažumų nevyriausybinių organizacijų veiklos skatinimo iniciatyvų įgyvendinimui skirta 208 tūkst. Eurų. Iš viso bus finansuota 100 projektų. Kultūros projektams, įgyvendintiems romų sociokultūrinę integraciją, 2023 m. skirta 20 tūkst. Eur. Bus finansuoti 8 projektai (Tautinių mažumų departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2023).

- Tautinių mažumų kultūros sklaida ir kultūrinis bendradarbiavimas Pietryčių Lietuvoje: tautinių mažumų vaikų ir jaunimo pilietiškumo skatinimas; mokyklų bendruomenių tarpkultūrinio bendradarbiavimo ir dialogo skatinimas; vietos bendruomenių veiklos įgalinimas. Kultūros projektams, vykdančioms pilietiškumo ugdymo, tarpkultūrinio dialogo ir atminties įprasminimo veiklas, skirtas Pietryčių Lietuvos regionui, skirtas 68 700 tūkst. Eur finansavimas. Iš viso bus finansuoti 44 projektai (Tautinių mažumų departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2023).
- Tautinių mažumų šeštadieninių-sekmadieninių mokyklų veikla: tautinių mažumų vaikų ir jaunimo pilietiškumo skatinimas. 2023 m. kultūros projektams, stiprinantiems tautinių mažumų vaikų ir jaunimo neformalaus ugdymo veiklas, skirta 30 000 tūkst. Eur. Bus finansuoti 22 projektai (Tautinių mažumų departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2023).
- Tautinių mažumų kultūrų sklaida visuomenės informavimo priemonėse: šiai sričiai teikiamų projektų tikslas ir planuojamos veiklos turi būti skirtos informacijai apie tautines mažumas ir (ar) tautinėms mažumoms skirtos informacijos parengimui ir sklaidai nacionalinėse ir (ar) regioninėse arba tarptautinėse visuomenės informavimo priemonėse. 2023 m. kultūros projektams, įgyvendinantiems iniciatyvas, skirtas tautinių mažumų žiniasklaidos priemonių bei nevyriausybinių organizacijų informacinio raštingumo ir atsparumo propagandos poveikiui didinimui, skirta 60 tūkst. Eur. Iš viso bus finansuota 11 projektų (Tautinių mažumų departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2023).

Reikėtų paminėti, kad aukščiau įvardinti tautinių mažumų kultūros sklaidos projektai Lietuvoje finansuojami, remiantis šiomis teisinėmis nuostatomis (Tautinių mažumų istorijos Lietuvoje reprezentavimo koncepcija, 2019):

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 37 straipsnis, kuriame teigiama, kad „žmogus turi teisę turėti savo įsitikinimus ir juos laisvai reikšti. <...> Laisvė reikšti įsitikinimus ir skleisti informaciją nesuderinama su nusikalstamais veiksmais – tautinės, rasinės, religinės ar socialinės neapykantos, prievartos bei diskriminacijos kurstymu, šmeižtu ir dezinformacija“;

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 45 straipsnis, kuriame teigiama, kad „žmogaus teisių negalima varžyti ir teikti jam privilegijų dėl jo lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų pagrindu“;

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 25 straipsnis, kuriame teigiama, kad „piliečiai, priklausantys tautinėms bendrijoms, turi teisę puoselėti savo kalbą, kultūrą ir papročius“;

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 29 straipsnis, kuriame teigiama, kad „piliečių tautinės bendrijos savo tautinės kultūros reikalus, švietimą, labdarą, savitarpio pagalbą tvarko savarankiškai. Tautinėms bendrijoms valstybė teikia paramą“;

Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymas, kurio priedėlyje „Lietuvos nacionalinio saugumo pagrindai“ 4 skyriuje numatyta, kad valstybė rūpinasi Lietuvoje gyvenančių tautinių bendrijų kultūra, saugo Lietuvoje gyvenančių tautinių bendrijų kultūros paveldą, o švietimo ir auklėjimo sistema turi ugdyti pilietiškumą, bendruomeniškumą, tautinį sąmoningumą, etines ir moralines vertybes, pakantą ir pagarbą kitoms tautoms. Tautinių mažumų bendrijoms priklausančių piliečių teises puoselėti savo kalbą, kultūrą ir papročius gina įstatymai. Tautinės bendrijos yra integrali Lietuvos pilietinės visuomenės dalis;

1948 m. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, kurioje įtvirtintos paprotinės teisės normos;

1950 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, kurioje įtvirtinta galimybė naudotis konvencijoje pripažintomis teisėmis ir laisvėmis be jokios diskriminacijos dėl lyties, asmens rasės, odos spalvos, kalbos, religijos, politinių ir kitokių įsitikinimų, nacionalinės ar socialinės kilmės, priklausymo tautinei mažumai;

1965 m. Tarptautine konvencija dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo, pagal kurią įsipareigojama uždrausti ir panaikinti visų formų rasinę diskriminaciją ir garantuoti kiekvieno žmogaus lygiateisiškumą prieš įstatymą nepriklausomai nuo rasės, odos spalvos, tautybės ar etninės kilmės;

1995 m. Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencija, kurioje įtvirtintos pagrindinės asmenų, priklausančių tautinėms mažumoms, teisės: teisė puoselėti kultūrą, kalbą, išpažinti savo tikėjimą; teisė naudotis visuomenės informavimo priemonėmis, kreiptis į žiniasklaidą;

2005 m. UNESCO Konvencija dėl kultūrų raiškos įvairovės apsaugos ir skatinimo.

Apibendrinant, dalyvavimas kultūriniame gyvenime – vienas iš tautinių mažumų socializacijos veiksnių. Mokslinės literatūros apžvalga atskleidė, kad reikšmė, kurią gyventojai suteikia kultūros renginiui, yra paremta trimis pagrindinėmis sritimis. Pirma, socialinės sąveikos, pasireiškiančios tarp vietos bendruomenės elementų, renginio dalyvių ir lankytojų, galimybės. Antra, renginio atmosfera yra paremta dvasinio gyvenimo akimirkomis. Galiausiai, kultūros projektas stiprina bendruomeniškumą, skatindamas priklausymo jausmą ir dalindamasis bendruomenės tapatybe su lankytojais. Kultūros projekto poveikio vertinimas – sudėtinga užduotis. Manytina, jog tokių projektų reikšmė – tai visi išgyvenimai, jausmai, mintys, išskirtinumo jausmas, kurį žmonės įgyja, dalyvaudami renginiais pagrįstoje veikloje arba lankydamiesi joje. Kultūros renginiai turėtų būti pagrįsti vietos tapatybe, nes jie tuo pat metu yra grupės ir vietos tapatumo šaltinis. Reikšmės, kurias gyventojai suteikia kultūros renginiams,

suteikia aiškių įžvalgų apie vietos vertybes. Kultūros vertybės egzistuoja tik tada, jeigu yra jas palaikanti socialinės praktika. Kitaip tariant, tautinių mažumų kultūros vertybių, normų stiprinimas iš dalies priklauso nuo jų socialinės aplinkos.

1.5. Romų kultūros renginių situacija Lietuvoje

Romai turi savo specifinių bruožų – tai didžiausia pasaulyje etninė grupė, paplitusi visuose žemynuose ir daugumoje pasaulio šalių. Romai yra tauta be pilietybės. Šių žmonių atstovai įsilieja į šalies, kurioje gyvena, ekonominį, socialinį, kultūrinį, o kartais ir politinį gyvenimą. Sistemą formuojantis jų tapatumo išsaugojimo mechanizmas daugiausia yra vidiniai veiksniai, ypač konservatyvios tradicijos, izoliacija nuo išorinių trukdžių, šeimos ir bendruomenės auklėjimas. Valstybinių ir socialinių-politinių struktūrų įtaka šiame procese yra antraeilė (Afanasieva ir kt., 2020).

Nuo 2016 m. Tautinių mažumų departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės vykdo Europos Komisijos finansuojamą projektą „Vietinės romų platformos – kelias link bendradarbiavimo su savivaldybėmis“, kuriuo skatinamas savivaldybės institucijų ir romų bendruomenės bendradarbiavimas, tokiu būdu siekiant integruoti romus į Lietuvos visuomenę (Romų platforma, 2023).

Esminė projekto idėja yra romų platformų kūrimas tose savivaldybėse, kuriose yra didžiausios romų bendruomenės. Platformų veikla rūpinasi vadinamieji tarpininkai, kurie užtikrina sklandų savivaldybės institucijų ir bendruomenės atstovų bendradarbiavimą. Romų platformos įkurtos Vilniuje, Panevėžyje, Marijampolėje, Šiauliuose, Kybartuose, Jonavoje, Eišiškėse (Šalčininkų rajonas). Šiuo metu aktyvios platformos veikia Vilniuje, Jonavoje, Marijampolėje ir Kybartuose. Tarpininkai užtikrina romų problemų sprendimą įvairiose savivaldybės institucijose; bendradarbiauja su ugdymo įstaigomis, siekiant užtikrinti lankomumą; organizuoja įvairius renginius romų vaikams ir šeimoms; pristato romų kultūrą ir tradicijas vietos bendruomenei (Romų platforma, 2023).

Į projekto „Vietinės romų platformos – kelias link bendradarbiavimo su savivaldybėmis“ yra įtrauktos veiklos, skirtos romų jaunimo ir moterų įgalinimui. Jiems organizuojami renginiai, skatinantys pilietiškumą, aktyvumą ir socialinių įgūdžių lavinimą. Kadangi romai dažnai susiduria su diskriminacija, projektas daug dėmesio skiria tolerancijos skatinimui ir kovai su neigiamais stereotipais (Romų platforma, 2023).

3 lentelė. **2023 m. finansuoti romų kultūros projektai** (sudaryta pagal: Tautinių mažumų departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2023)

Organizacija	Projektas
Baltijos regiono romių asociacija	„Romų kultūra Kaziuko mugėje“
Baltijos regiono romių asociacija	Paroda „Romų menininkai“, 2 dalis.
Lietuvos sakaliukų sąjunga	Proud to Be Different – Tarptautiniai mokymai romų jaunimui
Lietuvos sakaliukų sąjungos Vilniaus miesto filialas „Padėk pritapti“	Romanyčhib – romų kalbos pamokos (pratęsimas)
Romų bendruomenė	Drompebuti
Romų integracijos centras	Romų jaunimo muzikos festivalis „Tamburinas“
VšĮ Gyvenimo praktikos akademija	„Vilniaus romų gyvoji atmintis“
VšĮ SARE ROMA	Romų bendruomenės socialinė reklama

Kaip matyti iš 3 lentelėje pateiktos informacijos, sociokultūrinę romų integraciją skatinančios iniciatyvos 2023 m. buvo skirtos aštuonioms organizacijoms.

Be projektų finansavimo „Tautinių mažumų departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės kasmet remia tradicinius romų renginius, puoselėjančius romų kalbą, papročius, istoriją ir supažindinančius visuomenę su savita romų bendruomenės kultūra. Kasmet vyksta Romų dienos šventės, romų holokausto minėjimai, romų kalbos dienos skirti renginiai. Taip pat Lietuvoje veikia 3 sekmadieninės mokyklos – Panevėžio vaikų dienos užimtumo centro sekmadieninė mokykla, Šiaulių romų integracijos centro sekmadieninė mokykla ir Romų visuomenės centro sekmadieninė mokykla“ (Romų platforma, 2023).

Kalbant konkrečiau, balandžio 8 d. – Tarptautinė romų diena. Ši diena pasaulyje minima jau seniai – ji buvo įteisinta 1990 m. Lenkijoje per Pasaulinį romų kongresą, siekiant prisiminti pirmą didelį tarptautinį romų atstovų susitikimą 1971 m. Londone. Šventiniai ir gražūs minėjimai vyksta daugelyje tų šalių, kur gyvena didesnės romų bendruomenės. Lietuvoje kiekvienais metais šiai dienai paminėti vyksta įvairūs renginiai, koncertai. O nuo 2018 metų organizuojamas festivalis „GIPSY FEST“, kuriuo siekiama parodyti, jog romų bendruomenė yra puoselėjanti savo vertybes ir tradicijas, ir tuo pačiu atvira visiems; siekianti stiprinti tautinių bendruomenių kultūrinius ryšius, lietuvių bei romų kultūrinį bendradarbiavimą. Festivalio šūkis – „Romus ne džinas“ – pirmas žingsnis, siekiant laužyti stereotipus (Romų platforma, 2023).

Gegužės mėn. Šiauliuose vyksta romų jaunimo muzikos konkursas – festivalis „Tambūrinas“. Festivalyje dalyvauja garsūs romų atlikėjai ir muzikiniai kolektyvai, romų jaunimo grupės turi galimybę pristatyti savo menines šokio ir muzikos programas. Festivalis

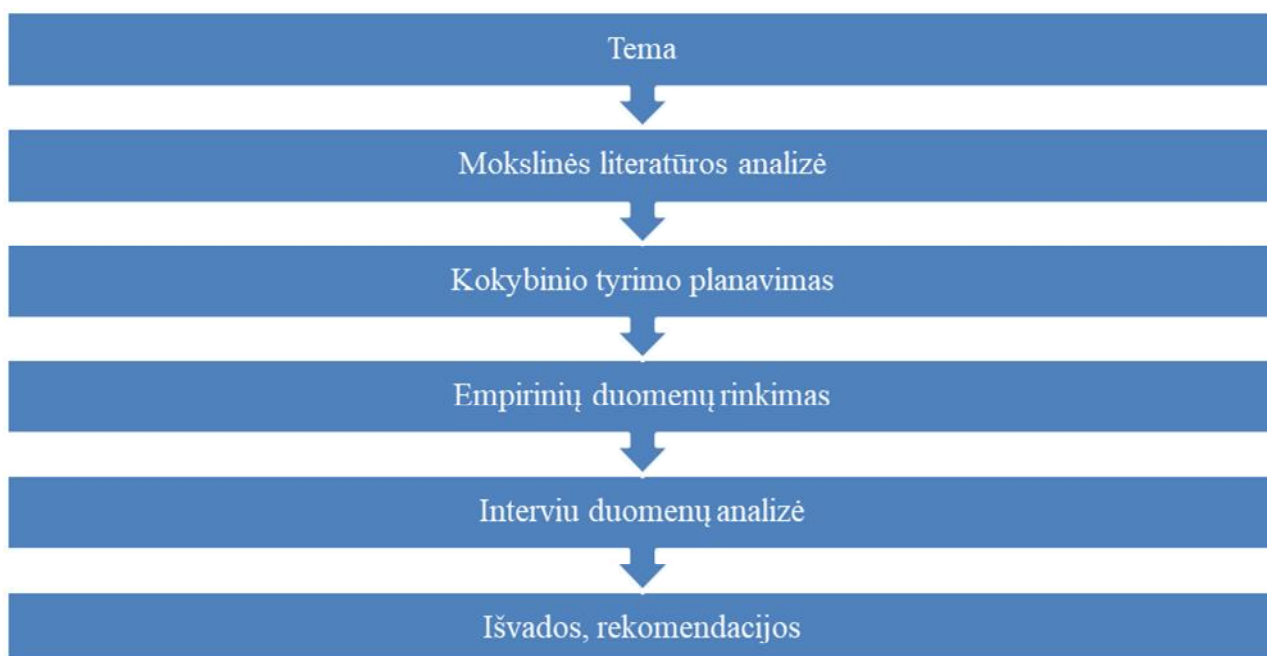
padeda suburti romų ir kitų tautų jaunimą bendrai veiklai, paskatinti romų jaunimą puoselėti romų kultūrą (Romų platforma, 2023).

Rugpjūčio 2 d. Panerių memoriale vyksta Tarptautinės romų Holokausto aukų atminimo dienos minėjimas. Minėjimui skirtuose renginiuose dalyvauja romų bendruomenė, nevyriausybinės organizacijos, visuomenininkai, Tautinių mažumų departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės atstovai (Romų platforma, 2023). 2015 m. Europos Parlamentas rugpjūčio 2 d. paskelbė kasmetine „Europos romų Holokausto aukų atminimo diena“, skirta paminėti 500 000 romų, kurie tuo metu sudarė mažiausiai ketvirtadalį visų jų gyventojų, nužudytų nacių okupuotoje Europoje. 2019 m. rugpjūčio 2 d. pirmininko pavaduotoja Věra Jourová prisijungė prie minėjimo ceremonijos Aušvico-Birkenau, skirtoje 75-osioms Aušvico-Birkenau koncentracijos stovykloje likusių romų sunaikinimo metinėms paminėti. 2020 m. sausio 23 d. prezidentė von der Leyen buvo Jeruzalėje, kur prisijungė prie pasaulio lyderių „Pasaulio holokausto forumas 2020: Holokausto prisiminimas, kova su antisemitizmu“. Forumas buvo surengtas prieš Tarptautinę Holokausto aukų atminimo dieną sausio 27 d., kuri pažymėjo 75-ąsias Aušvico-Birkenau koncentracijos stovyklos išvadavimo metines (Europos Komisija, 2020).

Lapkričio 5 d. minima Tarptautinė romų kalbos diena. 1971 metais Pirmojo romų kongreso metu ji buvo pripažinta oficialia romų kalba Europoje. Romų kalbos pripažinimą, vartojimą, mokymą ir mokymąsi remia Europos Taryba, pažymėdama, jog kalbos išsaugojimas prisideda prie savo tautos kultūros paveldo puoselėjimo (Romų platforma, 2023). Europoje gyvenančių romų kalba yra skirstoma į devynis dialektus, o Lietuvos romų patarmė priskiriama Baltijos dialektui. Paminėtina, kad romų kalboje yra senų, labai retų formų, garsų, o pagrindinės kalbos dalys primena lietuvių kalbą. Kadangi romai klajojo po pasaulį, jų kalboje gausu skolinių (Beinorienė, 2011, p. 9-10).

2. TYRIMO METODOLOGIJA

Magistro baigiamasis darbas buvo ruošiamas tam tikrais etapais nuo temos suformavimo iki išvadų, rekomendacijų pateikimo (žr. 3 pav.).

3 pav. Tyrimo organizavimo schema

Pirmojo etapo metu išsigininta magistro baigiamojo darbo tema, išsikeltas tikslas bei uždaviniai. Remiantis uždaviniais, kuriais siekiama apibrėžti tautinių mažumų sampratą bei atskleisti tautinių mažumų socializacijos ir integracijos reiškinių turinį, atlikta mokslinės literatūros paieška ir analizė. Remiantis mokslinės literatūros analizės įžvalgomis, nuspręsta atlikti kokybinį tyrimą – interviu. Empiriniai duomenis rinkti, imant interviu iš informantų iš anksto sutartu laiku. Interviu metu buvo daromi garso įrašai. Transkribavus, garso įrašai buvo sunaikinti, atlikta interviu duomenų analizė rankiniu būdu, išskiriant kokybines kategorijas ir subkategorijas. Paskutinio etapo metu, remiantis mokslinės literatūros analize bei interviu duomenų analize, formuojamos išvados, teikiamos rekomendacijos.

Norint išanalizuoti tautinių mažumų dalyvavimo kultūros renginiuose galimybes ir nustatyti kultūros projektų poveikį tautinėms mažumoms, atliktas kokybinis tyrimas – pusiau struktūruotas interviu, kurio „dėmesio centras – tyrimo dalyvių perspektyvos, subjektyvios sampratos ir patirtys, kasdieniai kontekstai. Kokią prasmę tam suteikia tyrimo dalyvis? Kaip tai veikia jo gyvenimą? Kaip skirtingi su tiriamuoju kontekstu ir (ar) reiškiniu susiję žmonės tai supranta, tai daro, su tuo tvarkosi savo kasdienybėje? Kokie jausmai tuo atžvilgiu pasireiškia?“ (Gaižauskaitė ir Valavičienė, 2016, p. 15).

Interviu „plėtojasi tuo metu, kai vyksta. Be abejo, tyrėjas paprastai turi tyrimo tikslą ir žino iš anksto nustatytą pokalbio kryptį, yra parengęs interviu gaires, tačiau visada reaguojama į tyrimo dalyvio indėlį ir susijusį kontekstą. Tai reikalauja nemenko pasirengimo ir specifinių tyrėjo savybių: gebėjimo tuo pat metu užduoti klausimus, girdėti ir interpretuoti atsakymus, apmąstyti tolesnę interviu eigą, reflektuoti apie savo vaidmenį“ (Gaižauskaitė ir Valavičienė, 2016, p. 16).

4 lentelėje pateikti interviu klausimai (taip pat žr. 1 priedą).

4 lentelė. **Interviu klausimai**

Klausimų pagrindas	Kokybinio interviu klausimas
Bendroji informacija	1. Prašyčiau papasakoti, kaip atsidūrėte Lietuvoje.
Tautinių mažumų socializacija ir integracija	2. Kokia Jūsų patirtis, turint reikalų su Lietuvos švietimo sistema? 3. Kokia Jūsų patirtis, turint reikalų su Lietuvos darbo rinka? 4. Ar susidūrėte su diskriminacija dėl tautybės? Jeigu taip, kokiomis aplinkybėmis? 5. Ar skleidžiate savo tautinę kultūrą, tradicijas? Jeigu taip, koku būdu?
Tautinių mažumų dalyvavimas kultūros projektuose	6. Kaip svarbu Jums dalyvauti visuomeninėje, kultūrinėje veikloje? Kas Jus skatina dalyvauti visuomeninėje, kultūrinėje veikloje? 7. Papasakokite apie vėliausią kultūrinį projektą, kuriame dalyvavote. - Kaip vertinate savo dalyvavimo patirtį? - Su kokiomis emocijomis susidūrėte projekto metu? - Kokią naudą patyrėte? - Ką keistumėte kultūrinuose projektuose? 8. Jūsų nuomone, ką turėtų Lietuvos valstybė padaryti, kad pagerintų tautinių mažumų padėtį Lietuvoje kultūros ir integracijos požiūriu?

4 lentelėje esančiais klausimais norėta išsiaiškinti tautinių mažumų dalyvavimo kultūros renginiuose galimybes ir nustatyti kultūros projektų poveikį tautinėms mažumoms.

Pusiau struktūruotas interviu yra naudingas tais atvejais, kai tiriamas sudėtingas reiškinys, norint išanalizuoti tautinių mažumų socializacijos ir integracijos reiškinį, gilinti supratimą apie kultūros projektų poveikį tautinėms mažumoms ir gauti išsamius atsakymus į klausimus, susijusius su tautinių mažumų dalyvavimo kultūros renginiuose galimybėmis. Be to, toks interviu:

- gali atskleisti anksčiau nežinotas problemas;
- gali padėti ištirti sudėtingus reiškinius;
- suteikia galimybę panaudoti nukreipimo mechanizmą, jeigu pokalbis pernelyg daug nukrypsta nuo pagrindinės temos;
- reikalauja mažiau mokymo laiko nei nestruktūrizuoti interviu, nes tyrėjas turi konkrečių klausimų rinkinį (Wilson, 2014).

Tyrimo imtis. Tyrime dalyvavo 5 informantai – romų atstovai, dalyvavę kultūros projektuose. Informantai atrinkti *dėl savo tautybės ir gebėjimo pasisakyti apie dalyvavimo kultūros projektuose patirtį. Romų tautinė mažuma, kaip pavyzdys, pasirinkta dėl patogumo: tyrėja pati yra romų tautybės atstovė. Vienas iš tyrimo ribotumų yra faktas, kad tyrimo rezultatai negali būti taikomi visam tautinių mažumų spektrui Lietuvoje.* Detalesnė informacija nėra atskleidžiama dėl konfidencialumo principo.

Kokybinio tyrimo metu buvo laikomasi šių **tyrimo etikos principų** (Gaižauskaitė ir Valavičienė, 2016, p. 62–63):

- savanoriškumo principas – kiekvienam tyrime dalyvavusiam romų atstovui paaiškinta, kad dalyvavimas interviu yra savanoriškas, kad informantas gali pasitraukti iš tyrimo bet kuriuo metu;
- informuotumo principas – prieš imdama interviu, darbo autorė supažindino romų atstovus su tyrimo tikslu ir uždaviniais, nurodė, jog siekia išsiaiškinti tautinių mažumų dalyvavimo kultūros renginiuose galimybes ir nustatyti kultūros projektų poveikį tautinėms mažumoms;
- anonimiškumo principas – tyrime dalyvavusiems romų atstovams nurodyta, kad jų atsakymų nebus įmanoma susisieti su konkrečiais asmenimis;
- konfidencialumo principas – tyrime dalyvavusiems romų atstovams nurodyta, kad jų pateikti duomenys nebus viešai skelbiami.

3. KULTŪROS PROJEKTŲ POVEIKIS ROMŲ SOCIALIZACIJAI IR INTEGRACIJAI LIETUVOJE: TYRIMO REZULTATŲ ANALIZĖ

3.1. Su integracija ir socializacija susijusi informantų patirtis

Atlikus interviu duomenų analizę, išryškėjo su informantų integracijos į Lietuvos švietimo sistemą kliūčių kategorija (žr. 5 lentelę).

5 lentelė. Informantų integracijos į švietimo sistemą kliūtys

Kategorija	Subkategorija	Pagrindžiantys teiginiai
Integracijos į švietimo sistemą kliūtys	Išankstinis visuomenės nusistatymas	<Nebuvo lengva, oi, sulaukdavau labai daug patyčių, ypač mokykloje...> (Informantas A); <... mane pastoviai pravardžiuodavo juočkiu, tai eidamas į dušą, norėdavau nuo savęs nusiplauti tą juodą spalvą...> (Informantas D).
	Motyvacijos stoka	<... anksti ištekėjau, po to labai save gražiau ir gailėjausi, kad nebaigiau mokslų...> (Informantas B); <Norėčiau įgyti kokią papildomą profesiją, bet vis nukeliu ateičiai, ne dabar...> (Informantas A).
	Gyvenimo sąlygos	<Vėliau nei įprasta, bet šeimoje neturėjom galimybių lankyti mokyklą.> (Informantas A); <Būčiau norėjusi anksčiau, bet sąlygų nebuvo važinėti...> (Informantas C).

Paaikškėjo, kad sėkmingai tyrime dalyvavusių romų integracijai į švietimo sistemą kliudė išankstinės visuomenės nuostatos, pažiūros, dėl to patiriamos patyčios:

<Skaudu, kai vaikai mokykloje šaiposi, tyčiojasi...> (Informantas A);

<...švietime susiduria su ta diskriminacija, nes dažniausiai jis asocijuojamas su kažkuo nešvariu ir neigiamu...> (Informantas D).

Czibere (2014, p. 637) teigia, kad pagrindinės romų nesėkmės mokykloje priežastys: menka motyvacija mokytis, skirtinga socializacija, bloga socialinė padėtis, kalbos trūkumai, išankstiniai nusistatymai prieš romus, segregacija mokykloje, taikomų programų ir taikomų pedagoginių metodų netinkamumas, kas iš dalies patvirtina šio tyrimo rezultatus.

Tyrimo dalyviai nurodė, kad dėl įvairių priežasčių pasireiškianti motyvacijos mokytis stoka – taip pat yra vienas iš integracijos į švietimo sistemą barjerų:

<... buvo daug šeimyninių rūpesčių, reikalų, buvo dingęs noras mokytis...> (Informantas B);

<Būna viena pamąstau apie galimybę vėl mokytis, bet garsiai niekam nesakau...> (Informantas A).

Ankstyva santuoka ir su tuo susijusi motyvacijos stoka laikytina viena iš priežasčių, dėl kurių romų tautos atstovės negeba sėkmingai integruotis į Lietuvos švietimo sistemą. Afanasieva ir kt. (2020, p. 291) nagrinėjo romų šeimos vaidmenį ir sociokultūrinės izoliacijos įveikimo būdus ir nustatė, kad tarp romų gyventojų yra daug atvejų, kai mokslai nebaigiami dėl santuokos. Santuoka yra svarbus romų moters gyvenimo etapas, nes tik ištekėjusi moteris gali pasiekti socialiai visaverčio žmogaus pripažinimą.

Nagrinėjant tyrimo dalyvių atsakymus, identifikuota su integracijos į darbo rinką kliūtimis susijusi kokybinė kategorija (žr. 6 lentelę).

6 lentelė. **Informantų integracijos į darbo rinką kliūtys**

Kategorija	Subkategorija	Pagrindžiantys teiginiai
Integracijos į darbo rinką kliūtys	Nepakankamas išsilavinimas	<...kol neturėsiu išsilavinimo, darbo galimybės bus ribotos... išsilavinusį žmogų visur priima lengviau. Ir ta diskriminacija beveik nejaučiama. Su tavimi kalba pagarbiau ir labiau supranta...> (Informantas D); <... buvo aišku, kad be išsilavinimo niekur nepajudėsiu.> (Informantas E).
	Diskriminacija dėl tautybės	<... Atsimenu, norėjau įsidarbinti čiužinių tekstilės fabrike, nuėjau į pokalbį, pažiūrėjo į mane ir sako: mes neturim laisvų vietų ir be patirties jūs mums netinkate. Tačiau darbo skelbime buvo parašyta, kad nereikia patirties ir pradedančius gali apmokyti...> (Informantas B); <... ateinu kitą dieną, ta pati moteris žiūri į mane ir sako: o kokia jūsų tautybė? Sakau, romų, aš esu romė. Ji sako: na, ne, tada mes neturim darbo jums.> (Informantas E).

Interviu metu prašyta, kad informantai papasakotų apie savo patirtį, susijusią su integracija į darbo rinką. Pastebėta, kad viena svarbiausių kliūčių, trukdančių sėkmingai dirbti, yra nepakankamas išsilavinimas:

<Bet čia turbūt taikoma ne tik romams: žmogus be išsilavinimo sumažina savo galimybes...> (Informantas D);

<Jeigu nesimokysi, nieko ir nepasieksi, aš tą labai gerai supratau...> (Informantas E).

Informantai dažnai akcentavo patiriamą diskriminaciją dėl tautybės, kuri vis dar trukdo sėkmingai integruotis į darbo rinką:

<Lietuvoje pamato, kad kitokia tautybė, o ypač romų, tai iš karto užsipuola...> (Informantas C);

<Mes neturim laisvų vietų ir be patirties jums mums netinkate.> (Informantas B).

Tyrimo rezultatai rodo, kad diskriminacija daro neigiamą įtaką žmonėms, lemia susiskaidymą, neigia žmogaus pilietines teises, kurios priklauso visų tautybių žmonėms, įskaitant tautinės mažumos atstovus.

Dalyvavimas kultūriniame gyvenime – vienas iš tautinių mažumų socializacijos veiksnių. Tyrimo duomenų analizės metu išskirta tautinės kultūros sklaidos kategorija (žr. 7 lentelę).

7 lentelė. Informantų tautinės kultūros sklaidos būdai

Kategorija	Subkategorija	Pagrindžiantys teiginiai
Tautinės kultūros sklaidos būdai	Dalyvavimas kultūros renginiuose	<... labai dažnai važinėjame koncertuoti, kur pakviečia. Grupėje yra 4 merginos. Dalyvaujam koncertuose, festivaliuose, turime parsivežę ne vieną apdovanojimą.> (Informantas A); <Dainuoju, šoku romų šokius, vedu renginius...> (Informantas C); <...dalyvauju visokiuose televizijos projektuose, ir visada traktuojau, kad esu romų tautybės. Aktyviai dalyvauju ir romų rengiamuose kultūriniuose projektuose...> (Informantas D).
	Kultūros projektų rengimas	<Pati rašau projektus ir esu mėgėja siūti. Sugalvojau, kad yra labai gražu romų skarelių raštai ir tokiais motyvais norėjau tai perteikti ant kilimų. Taigi, parašiau projektą, jį finansavo JAV ambasada...> (Informantas B); <... rašau dainas ir organizuoju romų muzikos festivalį.> (Informantas E).

Taigi, analizuojant interviu metu gautus romų atstovų atsakymus, paaiškėjo, kad norėdami skleisti savo tautinę kultūrą, romai itin dažnai užsiima menine veikla, dalyvauja įvairiuose

renginiuose, kuriais siekiama išsaugoti jų paveldą, puoselėti tradicijas. Kai romų prigimtinis gebėjimas muzikuoti ir šokti nėra ribojamas, šie talentai paverčiami produktyvumu įvairiose muzikos srityse, tokiu būdu didinant jų socialinę vertę:

<...eiti, dalyvauti, važinėti po koncertus. > (Informantas A);

<Kada esu pakviesta dainuoti šokti ar vesti renginį, tai aš susilieju su ta aplinka, kurioje esu ir tampa tos kompanijos dalis...> (Informantas C);

<...dėkoju Dievui ir žmonėms, kurie pavertė mano dainą mano gyvenimo stiliumi...> (Informantas E).

Šis tyrimo rezultatas patvirtina, jog romų tautos atstovai turi meninių įgūdžių, kuriuos reikėtų dar labiau ugdyti, lavinti, skatinti jų raišką. Helvaci (2016) analizavo muzikos vaidmenį romų socializacijoje Turkijoje ir teigė, kad tarp romų yra muzikantų, galinčių daryti įtaką šalies ir pasaulio lygmenyje. Pelnytą romų tapatybės reputaciją galima įgyti, naudojant muziką, kuri yra viena iš efektyviausių komunikacijos priemonių. Estetinė ir meninė reprezentacija – tapatybės formavimosi pagrindas. Į atnaujinimą orientuotomis pastangomis sudėtingas dabartinės situacijos paruošimo procesas gali būti paverstas indėliu į integraciją.

Pastebėta, jog dalis informantų siekia pabrėžti, išryškinti savo, kaip romų, tautybę, parodyti visuomenei savo kultūrą, atskleisti kultūrinę įvairovę, todėl rengia atitinkamus kultūros projektus, organizuoja renginius:

<Visai neblogai gavosi, pakviečiau moteris į projektą, dirbti kartu, tai sukūrėm ir parodėm tikrai neblogų dalykų...> (Informantas B);

<Pati rašau kultūrinius projektus, tai labai stengiuosi, kad jie vienyty žmones ir leistų jiems suprasti, kad mes esame grandis, kuri vienas kitą palaiko ... rašau dainas ir organizuoju romų muzikos festivalį.> (Informantas E).

Apibendrinant, pažymėtina, kad sėkmingai tyrime dalyvavusių romų integracijai į švietimo sistemą kliudo išankstinės visuomenės nuostatos, pažiūros, dėl to patiriamos patyčios, dėl įvairių priežasčių pasireiškianti motyvacijos mokyti stoka. Viena svarbiausių kliūčių, trukdančių sėkmingai dirbti, yra nepakankamas išsilavinimas, patiriama diskriminacija dėl tautybės. Norėdami skleisti savo tautinę kultūrą, romai itin dažnai užsiima menine veikla, dalyvauja įvairiuose renginiuose, kuriais siekiama išsaugoti jų paveldą, puoselėti tradicijas, siekia pabrėžti, išryškinti savo, kaip romų, tautybę, parodyti visuomenei savo kultūrą, atskleisti kultūrinę įvairovę, todėl rengia atitinkamus kultūros projektus, organizuoja renginius.

3.2. Su kultūros projektais susijusi informantų patirtis

Tyrimo metu siekta išsiaiškinti tautinių mažumų dalyvavimo kultūros renginiuose galimybes ir nustatyti kultūros projektų poveikį tautinėms mažumoms. Analizės metu išskirta dalyvavimo kultūros projektuose patirčių kategorija ir 8 lentelėje pateiktos subkategorijos.

8 lentelė. Informantų dalyvavimo kultūros projektuose patirtys

Kategorija	Subkategorija	Pagrindžiantys teiginiai
Dalyvavimo kultūros projektuose patirtis	Bendrystė	<Atsimenu, labai jaudinuosi lipdama ant scenos, nes buvo daug žmonių, bet mane tikrai labai palaikė, plojo...> (Informantas A); <...Jaučiau palaikymą tų žmonių, kurie dalyvavo projekte, tiesiog jaučiau, kad mes esam vienas kitam reikalingi.> (Informantas B).
	Grįžtamasis ryšys	<...Jaučiau, kad esu naudinga, pastebima. Man be galo buvo malonu bendrauti su scenos atlikėjais profesionalais. Kažką pastebėti naujo, kažką išmokti įsisavinti> (Informantas A); <...Jautiesi reikalingas kažkam. Smagu, kada apie tave pasako gerą žodį, įvertina, pagiria. Jautiesi naudingas tiesiog...> (Informantas C).
	Iššūčiai	<... Komandinis darbas vargina... kitiems mes esame vienodi, nors tai toli gražu tikrai ne taip.> (Informantas B); <Daugelyje kultūrinių projektų, kuriuos organizuoja romai, nėra susišnekėjimo...> (Informantas D).

Išanalizavus duomenis, išryškėjo informantų dalyvavimo kultūros projektuose patirčių įvairovė: vieni teigė, kad dalyvaujant tokiuose projektuose, itin svarbų vaidmenį atlieka kitų žmonių palaikymas ir dėkingumas, pasireiškiantis bendrystės jausmas:

<Kai žinai, kad žmonės tave palaiko, atsiranda nerealus jausmas...> (Informantas A);

<...bet žmonių šiluma, dėkingumas plojimai viską atperka...> (Informantas B).

Kiti romų atstovai interviu metu akcentavo, jog kultūros projektai suteikia jiems galimybę jaustis naudingais, reikalingais. Reikšminga, kai kiti pastebi romų pastangas, sulaukiama teigiamo grįžtamojo ryšio, kuris lemia pozityvią dalyvavimo kultūros projektuose patirtį:

<...Atrodė, kad tas projektas ir aš pati esu kažkam reikalinga... Man be galo buvo malonu bendrauti su scenos atlikėjais profesionalais. Kažką pastebėti naujo, kažką išmokti įsisavinti.> (Informantas A);

<...Aiškiai matai, kad tavo darbas yra kitiems reikalingas...> (Informantas C).

Kalbėdami apie dalyvavimą kultūros projektuose, informantai pabrėžė, jog šiame procese pasireiškia ne vienas iššūkis, susijęs su komandiniu darbu:

<... Reikia prisitaikyti prie daugybės žmonių. Tas sunku, tikrai. > (Informantas B);

<Kadangi žmonių buvo daug turėjau pritapti... buvo sunku kadangi viską mėgstu daryti savaip...> (Informantas E).

Ir komunikacijos stoka:

<Daugelyje kultūrinių projektų, kuriuos organizuoja romai, nėra susišnekėjimo...> (Informantas D).

Analizuojant informantų atsakymus rankiniu būdu, identifikuota kultūros projektų naudos kategorija (žr. 9 lentelę).

9 lentelė. **Kultūros projektų nauda**

Kategorija	Subkategorija	Pagrindžiantys teiginiai
Kultūros projektų nauda	Motyvacija judėti į priekį	<... Atsirado noras būti kažkuo judėti, daryti kurti, bendrauti, bendradarbiauti...> (Informantas A); <... man dalyvavimas yra judėjimas. Bet koks projektas yra judėjimas į priekį...> (Informantas E).
	Naujos galimybės	<... Įgijau naują pažinčių ratą, atradau naujus kontaktus. Atsivėrė naujos darbo galimybės, naujos projektų vizijos. Iš tikrųjų po tokių projektų jautiesi kaip naujai gimęs...> (Informantas B); <... Patyriau begalinę naudą, bendradarbiaudama su tokiais talentingais žmonėmis, įgijau draugų ratą, su kuriais galiu tęsti savo kūrybos kelią.> (Informantas E).
	Išskirtinumas	<... Tokia išskirtinė jaučiausi, labai smagus momentas...> (Informantas A); <... mes važiuom 5 žmonių grupė iš Lietuvos... aš buvau lyderė. Man labai patiko, kad mane taip vadino.> (Informantas E).

Pastebėta, kad dalyvavimas kultūros projektuose bei tokių projektų rengimas skatina informantus judėti į priekį, motyvuoja daryti pažangą ir daugiau siekti, socializuotis:

<... Suprantu po kiekvieno renginio, kad be žmonių ir mes ne žmonės... Jeigu su žmonėmis gerai, tai ir jie su tavim... Taip ir stumia mane pirmyn.> (Informantas A);

<... man dalyvavimas yra judėjimas. Bet koks projektas yra judėjimas į priekį...> (Informantas E).

Kultūros projektų nauda taipogi atsiskleidė per naujas galimybes: nustatyta, kad dalyvaudami kultūros projektuose, informantai didina savo pažinčių ratą, plečia galimybes. Galima teigti, jog dalyvavimas kultūros renginiuose suteikia prasmingų pasirinkimų, padeda suvokti savo gyvenimo planų vertę. Kadangi kultūra yra neatsiejama individo gerovės ir gebėjimo veikti dalis, tai tampa vienu iš svarbiausių socializacijos proceso aspektų:

<Išvyka patinka, kelionė, pažintis su naujais žmonėmis. Nauji išpūdžiai ir patirtys...> (Informantas A);

<...Visos šios pažintys, bendradarbiavimas su talentais man atveria naujų galimybių.> (Informantas E).

Manytina, jog tokių projektų reikšmė – tai visi išgyvenimai, jausmai, mintys, išskirtinumo jausmas, kurį žmonės įgyja, dalyvaudami, organizuodami kultūros renginius:

<... aš nenoriu būti pelytė, nustumta į šoną, kurios niekas nepastebi, ir visi gali juodinti, kaip tik nori...> (Informantas B);

<... dalyvavau Vokietijoje, mes važiuojom 5 žmonių grupė iš Lietuvos, mane paskyrė vadovauti.> (Informantas E).

Taigi, kultūros renginiai gali suteikti galimybių tarp gyventojų ir dalyvių vykstantiems kultūriniais mainams. Teigiami festivalių ir renginių rezultatai priimančiojoje bendruomenėje yra bendruomenės narių palaikomų tradicijų ir vertybių stiprinimas – naujų socialinių modelių priėmimo ir naujo kultūrinio formato atskleidimas, skatinantis savanorystę, bendruomenės įsitraukimą ir daugiakultūrę sąveiką (Jeon, 2020, p. 36).

10 lentelė. Pokyčių perspektyvos

Kategorija	Subkategorija	Pagrindžiantys teiginiai
Pokyčių perspektyvos	Dėmesys projektų kokybei	<... turėtų atidžiau nagrinėti jų problemas o ne kurpti projektus vien paukštelio pažymėjimui...> (Informantas D); <Žinau, kad ne visi projektai kokybiški...> (Informantas B).
	Valstybės iniciatyvos	<... Kartais pagalvoju, kad pirma gal reikėtų pasitarti su pačiais romais? Gal ir jų reikėtų paklausti, kaip jie save norėtų realizuoti, daugiau atskleisti...> (Informantas B); <... kad pagerintų mažumų padėtį kultūros ir integracijos požiūriu turėtų patys truputuką irgi parodyti iniciatyvą ir pateikti pasiūlymą, o ne tik laukti iš 3 išsilavinusių romų projektų rašymo.> (Informantas E).
	Romų kultūros projektų inkubatorius	<... šiaip man labai trūksta Lietuvoje romų teatro arba kokio inkubatoriaus netgi, kur galėtų romai dirbuotis, kurti projektus...> (Informantas B); <... pasvajoju apie teatrą, romų teatrą, kuriame vaidintų tik išsilavinę romai, kuriuos po to kvieštų vaidinti filmuose, filmuotis reklamoje, čia yra didelė svajonė mano.> (Informantas E).

Paklausti, ką turėtų Lietuvos valstybė padaryti, kad pagerintų tautinių mažumų padėtį Lietuvoje kultūros ir integracijos požiūriu, tyrime dalyvavę romai pabrėžė, jog reikėtų didesnę dėmesį skirti projektų kokybei, o ne kiekiui:

<...Kai kurie <projektai> įgyvendinami tam, kad būtų įgyvendinti...> (Informantas B).

<...pati valstybė ar tos institucijos, kurios dirba su romais, labai mažai kreipia dėmesio, kam jie finansuoja, dėl ko jie finansuoja. Kartais yra projektai romams įgyvendinami, apie kuriuos romai niekada nėra net girdėję.> (Informantas D).

Pabrėžta ir valstybės iniciatyvų stoka:

<... Kad valstybė daugiau kreiptų į mumis dėmesį. Mums pagelbėtų ir duotų daugiau galimybių parodyti save iš geros pusės...> (Informantas C).

<... kad pagerintų mažumų padėtį kultūros ir integracijos požiūriu turėtų patys truputuką irgi parodyti iniciatyvą ir pateikti pasiūlymą, o ne tik laukti iš 3 išsilavinusių romų projektų rašymo...> (Informantas E).

Paminėtina, jog kasdienę kultūrinę raišką paprastai riboja dominuojančios visuomenės struktūra, kuri yra palanki dominuojančios grupės kultūros raiškai ir palaikymui. Kitaip sakant, kasdieniame gyvenime dominuojantys asmenys „gyvena“ savo kultūroje, o tautinės mažumos pasikliauja vietos, išteklių ir laiko viešioms kultūros renginiams paskirstymu. Siekiant padidinti viešosios kultūrinės raiškos galimybes, reikia skatinti valstybės iniciatyvas tautinių mažumų kultūros sklaidos atžvilgiu (Lee ir kt., 2012, p. 96-97).

Informantai nurodė, kad šalyje pasigenda teatro, inkubatoriaus, kuriame galėtų rengti kultūros projektus ir įgyvendinti savo kultūros sklaidą:

<...šiai man labai trūksta Lietuvoje romų teatro arba kokio inkubatoriaus netgi, kur galėtų romai dirbti, kurti projektus...> (Informantas B);

<... pasvajoju apie teatrą, romų teatrą, kuriame vaidintų tik išsilavinę romai, kuriuos po to kvieštų vaidinti filmuose, filmuotis reklamose, čia yra didelė svajonė mano. > (Informantas E).

Apibendrinant, nustatyta romų dalyvavimo kultūros projektuose patirčių įvairovė: vieni teigė, kad dalyvaujant tokiuose projektuose, itin svarbų vaidmenį atlieka kitų žmonių palaikymas ir dėkingumas, pasireiškiantis bendrystės jausmas, akcentavo, jog kultūros projektai suteikia jiems galimybę jaustis naudingais, reikalingais. Reikšminga, kai kiti pastebi romų pastangas, sulaukiama teigiamo grįžtamojo ryšio, kuris lemia pozityvią dalyvavimo kultūros projektuose patirtį. Šiame procese pasireiškia ne vienas iššūkis, susijęs su komandiniu darbu ir komunikacijos stoka. Dalyvavimas kultūros projektuose bei tokių projektų rengimas skatina informantus judėti į priekį, motyvuoja daryti pažangą ir daugiau siekti, socializuotis. Dalyvavimas kultūros renginiuose suteikia prasmingų pasirinkimų, padeda suvokti savo gyvenimo planų vertę. Tokių projektų reikšmė – tai visi išgyvenimai, jausmai, mintys, išskirtinumo jausmas, kurį žmonės įgyja, dalyvaudami, organizuodami kultūros renginius. Paklausti, ką turėtų Lietuvos valstybė padaryti, kad pagerintų tautinių mažumų padėtį Lietuvoje kultūros ir integracijos požiūriu, tyrime dalyvavę romai pabrėžė, jog reiktų didesnę dėmesį skirti projektų kokybei, skatinti valstybės iniciatyvas, kuriomis remiama romų kultūros sklaida, įsteigti inkubatorių, kuriame romai galėtų rengti savo kultūros projektus.

DISKUSIJA

Problemas, kurias patiria romai, nagrinėja skirtingi mokslininkai, tačiau pastebėta, jog atliktų mokslinių tyrimų skaičius nėra didelis, todėl lyginti tyrimų rezultatus sudėtinga. Pavyzdžiui, Czibere (2014, p. 637) nagrinėjo veiksnius, kurie trukdo romų vaikams mokytis, šeimos kalbinės socializacijos trūkumus, kalbos vartojimo konfliktus šeimoje ir mokykloje Vengrijoje, ir nustatė, kad ši tautinė mažuma nemaištauja prieš diskriminaciją, su kuria joms tenka susidurti šimtmečius. Jų išlikimo įrankių sistema (tradicijos, kultūra, kalba, susipriešinimo vengimas ir kt.) padeda romams išlikti atspariems pagrindinės visuomenės galiai ir kitoms sistemoms. Socializmo laikais įgytos teisės – visavertis užimtumas, įtrauki socialinio aprūpinimo sistema – suteikė jiems santykinę apsaugą ir pragyvenimą, tačiau po politinės pertvarkos situacija pasikeitė. Dėl masinio darbo trūkumo ir išskirtinio gerovės sistemos pobūdžio romai iš karto grįžo į penkiasdešimties metų senumo sąlygas, jiems teko atsidurti ir už visuomenės ribų be savo papročių, tradicijų. Pagrindinės romų nesėkmės mokykloje priežastys – menka motyvacija mokytis, skirtinga socializacija, bloga socialinė padėtis, kalbos trūkumai, išankstiniai nusistatymai prieš romus, segregacija mokykloje, taikomų programų ir taikomų pedagoginių metodų netinkamumas. Tokia išvada sutampa su šio tyrimo rezultatu, teigiančiu, jog romų integracijai į švietimo sistemą kliudo išankstinės visuomenės nuostatos, pažiūros, patyčios, dėl įvairių priežasčių pasireiškianti motyvacijos mokytis stoka.

Pavyzdžiui, Afanasieva ir kt. (2020, p. 291) nagrinėjo romų šeimos vaidmenis ir sociokultūrinės izoliacijos įveikimo būdus ir nustatė, kad tarp romų gyventojų yra daug atvejų, kai mokslai nebaigiami dėl santuokos. Santuoka yra svarbus romų moters gyvenimo etapas, nes tik ištekėjusi moteris gali pasiekti socialiai visaverčio žmogaus pripažinimą. Tradiciškai pati motinystė lemia romų atstovės socialinį statusą. Tai sutampa su šio tyrimo rezultatu, teigiančiu, kad romų atstovėms lankyti mokyklą trukdo motyvacijos stoka, pasireiškianti dėl ankstyvos santuokos.

Helvací (2016) analizavo muzikos vaidmenį romų socializacijoje Turkijoje ir teigė, kad tarp romų yra muzikantų, galinčių daryti įtaką šalies ir pasaulio lygmenyje. Pelnytą romų tapatybės reputaciją galima įgyti, naudojant muziką, kuri yra viena iš efektyviausių komunikacijos priemonių. Estetinė ir meninė reprezentacija – tapatybės formavimosi pagrindas. Į atnaujinimą orientuotomis pastangomis sudėtingas dabartinės situacijos paruošimo procesas gali būti paverstas indėliu į integraciją. Panašus rezultatas gautas ir šiame tyrime: norėdami skleisti savo tautinę kultūrą, romai itin dažnai užsiima menine veikla. Kai romų prigimtinis

gebėjimas muzikuoti ir šokti nėra ribojamas, šie talentai paverčiami produktyvumu įvairiose muzikos srityse, tokiu būdu didinant jų socialinę vertę.

Kalbant apie savo kaip tyrėjos vaidmenį, reikėtų paminėti, kad tyrėja – romų tautybės atstovė. Tikėtina, kad tokia padėtis palengvino kokybinio tyrimo atlikimą, interviu metu informantai jautėsi laisviau, drąsiau pasakojo apie savo patirtį. Kita vertus, vienas iš tyrimo ribotumų yra mažas informantų skaičius. Tikėtina, kad didesnis tyrimo dalyvių skaičius suteiktų galimybę atlikti gilesnę jų patirčių, susijusių su dalyvavimu kultūros projektuose, analizę.

Kalbant apie tyrimo tęstinumo kryptis, siekiant papildyti atlikto kokybinio tyrimo išvalgas, rekomenduotina atlikti ir kiekybinį tyrimą, pasitelkiant reprezentatyviąją romų imtį. Taip pat būtų aktualu ištirti kitų Lietuvoje gyvenančių tautinių mažumų situaciją: išanalizuoti tautinių mažumų dalyvavimo kultūros renginiuose galimybes ir nustatyti kultūros projektų poveikį kitoms tautinėms mažumoms.

IŠVADOS

1. Tautinė mažuma – tai žmonių grupė, kuri iš gyventojų daugumos išsiskiria etninėmis, kultūrinėmis ir kalbos ypatybėmis. Tautinės mažumos identifikuotinos per objektyvius ir subjektyvius kriterijus. Objektyviais kriterijais laikoma kalba, kultūra, religija, papročiai ir tradicijos, etninė kilmė, o subjektyviais – tautinių mažumų noras išsaugoti savitumą, identitetą. Tautinė mažuma yra grupė valstybėje esančių asmenų, kurie gyvena tos valstybės teritorijoje ir yra tos valstybės piliečiai, turi ilgalaikius, tvirtus ir pastovius ryšius su ta valstybe, pasižymi išskirtinėmis etninėmis, kultūrinėmis, religinėmis arba kalbinėmis savybėmis, yra pakankamai daug, nors ir mažiau nei kitų tos valstybės arba tos valstybės regiono gyventojų, yra suinteresuoti kartu išsaugoti tai, kas sudaro jų bendrą tapatybę, įskaitant kultūrą, papročius, religiją, kalbą.
2. Pastebėta, kad plačiąja prasme integracija reiškia procesą, kai žmonės, kurių šaknys visuomenėje nesiekia dviejų – trijų kartų, tampa tos visuomenės dalimi. Integracija pasireiškia tada, kai tautinės mažumos atstovas išlaiko savo etninį identitetą ir turi pakankamai įgūdžių, kad galėtų adaptuotis daugumos kultūroje ir visuomenėje. Socializacija tapatinama su įgytos patirties perėmimu, naujais socialiniais vaidmenimis, socialiniu statusu, asmens sąveika su socialine aplinka, prisitaikymu socialinėje aplinkoje, atitinkamų vertybių pasirinkimu, teigiamu poveikiu aplinkai ir pastarosios kultūrai. Socializacija – asmens socialinis brendimas, įsitraukimas į visuomeninį gyvenimą, prisiimant tam tikrus socialinius vaidmenis, įsisavinant visuomenės kultūrą. Socializacijai įtaką daro įvairūs veiksniai, įskaitant šeimą, švietimo ir kultūros įstaigas, kultūros įstaigas.
3. Išanalizavus paaiškėjo, kad romų integracijai į švietimo sistemą kliudo išankstinės visuomenės nuostatos, pažiūros, patyčios, dėl įvairių priežasčių pasireiškianti motyvacijos mokyti stoka. Viena svarbiausių kliūčių, trukdančių integruotis į darbo rinką, yra nepakankamas išsilavinimas, patiriama diskriminacija dėl tautybės. Skleisdami savo tautinę kultūrą, romai užsiima menine veikla, organizuoja ir dalyvauja įvairiuose renginiuose, kuriais siekiama išsaugoti jų paveldą, puoselėti tradicijas, siekia pabrėžti, išryškinti savo, kaip romų, tautybę, parodyti visuomenei savo kultūrą, jos įvairovę, todėl rengia atitinkamus kultūros projektus. Nustatyta romų dalyvavimo kultūros projektuose patirčių įvairovė: žmonių palaikymas ir dėkingumas, pasireiškiantis bendrystės, naudingumo ir reikalingumo jausmas. Reikšminga, kai kiti pastebi romų pastangas, sulaukiama teigiamo grįžtamojo ryšio, kuris lemia pozityvią dalyvavimo kultūros projektuose patirtį. Šiame procese pasireiškia ne vienas iššūkis, susijęs su komandiniu darbu ir komunikacijos stoka.

Dalyvavimas kultūros projektuose bei tokių projektų rengimas skatina romus judėti į priekį, motyvuoja daryti pažangą ir daugiau siekti, socializuotis, suteikia prasmingų pasirinkimų, padeda suvokti savo gyvenimo planų vertę.

REKOMENDACIJOS

Atsižvelgiant į tyrimo, kuriame siekta iširti tautinių mažumų dalyvavimo kultūros renginiuose galimybes ir nustatyti kultūros projektų poveikį tautinėms mažumoms, už romų socializaciją ir integraciją atsakingoms institucijoms rekomenduojama:

- rengti projektus, kuriais ugdomi jau turimi romų meniniai įgūdžiai;
- rengti romų tautybės mediatorius, kurie tarpininkautų tarp romų atstovų ir valstybės institucijų;
- užtikrinti visapusišką romų kultūros projektų vertinimą.

LITERATŪRA

- Afanasieva, L., Bukrieieva, I., Glyns'ka, L., Hlebova, N., & Semikin, M. (2020). Family Roles of Roma and Ways to Overcome its Socio-Cultural Isolation. *Journal of History Culture and Art Research*, 9(3), 288–296.
- Aramavičiūtė, V. (2009). Šiuolaikinio žmogaus socializacija Juozo Vaitkevičiaus socialinėje pedagogikoje. *Acta Paedagogica Vilnensia* 22.
- Beinortienė, V. (2011). *Romų kalba*. VšĮ „Panevėžio vaikų dienos užimtumo centras“.
- Beresnevičiūtė, V. (2003). Dimensions of social integration: appraisal of the theoretical approaches. *Ethnicity studies*.
- Bertossi, C., Duyvendak, J.W., Scholten, P. (2015). The Coproduction of National Models of Integration: A View from France and the Netherlands. In: Scholten, P., Entzinger, H., Penninx, R., Verbeek, S. (eds) *Integrating Immigrants in Europe*. IMISCOE Research Series. Springer, Cham.
- Burneika, D., Ubarevlčienė, R. (2016). Socio-ethnic Segregation in the Metropolitan Areas of Lithuania. *Sociologický Časopis / Czech Sociological Review*, 52(6), 795–819.
- Bras, N., Mendes, J., Guerreiro, M., Sequeira, B. (2018). How do residents experience their own festivals. *The Routledge Handbook of Festivalised*. Judith Mair, Abingdon: Routledge.
- Cholakov, P. (2020). The Mismatched Integration of Ethnic Minorities in Bulgaria, *Southeastern Europe*, 44(2), 303–327.
- Costoiu, A. (2008). Modes of Minorities' Integration: Explaining Historical, Economic and Political Factors. *Journal of Identity and Migration Studies*. Volume 2, number 2.
- Czibere, I. (2014). Gypsy childrens language socialization and its effects on school failures in Hungary. *Journal of social science research*, 5(1), 632–638.
- D'hondt, F., Maene, C., Vervaet, R., Van Houtte, M., & Stevens, P. A. J. (2021). Ethnic discrimination in secondary education: Does the solution lie in multicultural education and the ethnic school composition? *Social Psychology of Education*, 24(5), 1231–1258.

- El Karouni, I. (2012). Ethnic Minorities and Integration Process in France and the Netherlands: An Institutional Perspective. *American Journal of Economics and Sociology*, 71(1), 151–183. <http://www.jstor.org/stable/23245181>
- Europos Komisija (2020). https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/lt/STATEMENT_20_1423
- Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos priimta rekomendacija Nr. 1201(1993). <http://www.assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=15289&lang=en>
- Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (1950). Valstybės žinios, 1995-05-16, Nr. 40-987
- Gaižauskaitė, I., Valavičienė, N. (2016). *Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu*. Vilnius: VĮ Registrų centras.
- Geus, S. D., Richards, G., & Toepoel, V. (2015). Conceptualisation and Operationalisation of Event and Festival Experiences: Creation of an Event Experience Scale. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 16(3), 274–296.
- Hassanli, N., Walters, T., & Williamson, J. (2020). “You feel you’re not alone’: how multicultural festivals foster social sustainability through multiple psychological sense of community. *Journal of Sustainable Tourism*, 1–18.
- Helvaci, A. (2016). The Music’s Role in Socialization of the Romani in Turkey: “Musician School” Project Example. *European Journal of Multidisciplinary Studies*, 1(2), 286–290.
- Höppner, G. (2017). Rethinking Socialization Research through the Lens of New Materialism. *Frontiers in Sociology*, 2.
- Horakova, M., Bares, P. (2006). The aspect of culture in the social inclusion of ethnic minorities: evaluation of the impact of inclusion policies under the open method of co-ordination in the European Union; assessing the cultural policies of six member states; final report Czech Republic.

- Yang, Y., Liang, F., Quan, F., Jiang, G., Yu, K., & Zheng, Y. (2019). The Importance of Ethnicity: Developing a Measure of Minority Ethnic Value and Value-Expressive Behavior Among Chinese Ethnic Minorities. *Frontiers in Psychology*, 10.
- Jakubčionis, A. ir kt. (2018). *Lietuvos konstitucionalizmas. Ištakos, raida ir dabartis*. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas.
- Jastrumskytė, S. (2015). Tautinių mažumų samprata XXI a. visuomenės kaitos procesuose. *Logos* 82.
- Jeon, M. M. (2020). Impacts of festivals and events. 10.4324/9780429274398-4.
- Jungtinių Tautų pabėgėlių agentūra (2020). *National, ethnic, religious and linguistic minorities and indigenous peoples*. Emergency handbook.
- Katuoka, S. ir kt. (2013). *Tautinių mažumų apsauga: tarptautinės teisės aspektai*. Mokslo studija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
- Komisijos Komunikatas Europos Parlamentui ir Tarybai (2020). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0620&qid=1615293880380>
- Labanauskas, L. (2020). Neapykantos kalbos ir neapykantos incidentų patirtys Panevėžio romų bendruomenėje. *Lietuvos socialinė raida*, Nr. 9.
- Lietuvos Respublikos kultūros ministro įsakymas dėl Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2015 m. rugpjūčio 31 d. įsakymo Nr. įv-559 „Dėl kultūros rėmimo fondo lėšomis finansuojamų projektų teikimo gairių“ patvirtinimo“
- Lee, I. S., Arcodia, C., & Lee, T. J. (2012). Key Characteristics of Multicultural Festivals: A Critical Review of the Literature. *Event Management*, 16(1), 93–101.
- Li, Y., Heath, A. (2017). The Socio-Economic Integration of Ethnic Minorities. // *Social Inclusion*, 5(1), 1–4.
- Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992). Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014 (1992-11-30).
- Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymas (1997). Valstybės žinios, 1997-01-08, Nr. 2-16

- Martiniello, M., Lafleur, J. (2008). Ethnic Minorities' Cultural and Artistic Practices as Forms of Political Expression: A Review of the Literature and a Theoretical Discussion on Music. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 34, 1191 - 1215.
- Marushiakova, E., & Popov, V. (2016). Identity and Language of the Roma (Gypsies) in Central and Eastern Europe. *The Palgrave Handbook of Slavic Languages, Identities and Borders*, 26–54.
- McClinchey, K. A. (2008). Urban ethnic festivals, neighborhoods, and the multiple realities of marketing place. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 25(3–4), 251–264.
- Partal, A., & Dunphy, K. (2016). Cultural impact assessment: a systematic literature review of current methods and practice around the world. *Impact Assessment and Project Appraisal*, 34(1), 1–13.
- Petrušauskaitė, V. (2014). *Ankstyvas romų vaikų pasitraukimas iš švietimo sistemos Vilniaus mieste: švietimo lauko analizė: disertacija*. Vilnius: Vilniaus universitetas.
- Ruiz Vieytez, E. (2016). Cultural Traits as Defining Elements Minority Groups. *The Age of the Human Rights*. 10.17561/tahrj.n7.2
- Romų platforma (2023). <http://www.romuplatforma.lt/>
- Šaras, E. Perez-Felkner, L. (2018) *Sociological Perspectives on Socialization*. Oxford Bibliographies in Sociology. Oxford: Oxford University Press.
- Štuopytė, E. (2008). Romų vaikų socializacijos ypatumai. *Social Work*, t. 7, Nr. 3, p. 140–147.
- Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencija (1995). Valstybės žinios, 2000-03-08, Nr. 20-497.
- Tautinių mažumų departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės (2020). *Tautinių mažumų teisinis reglamentavimas*. UAB Vilnius: Baltijos kopija.
- Tautinių mažumų departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės (n.d.). Statistika. <https://tmde.lrv.lt/lt/tautiniu-mazumu-kulturos-centrai-ir-tautines-bendrijos/statistika>.

- Tautinių mažumų departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės (n.d.). Istorija.
<https://tmde.lrv.lt/lt/apie-tautiniu-mazumu-departamenta/istorija>
- Tautinių mažumų departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės (n.d.). *Romų integracijos į Lietuvos visuomenę veiksmų planas 2022–2023 m.* Vilnius.
- Tautinių mažumų departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės (2019). *Tautinių mažumų istorijos Lietuvoje reprezentavimo koncepcija.*
- Tarptautinė konvencija dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo (1965). Valstybės žinios, 1998-12-09, Nr. 108-2957.
- UNESCO Konvencija dėl kultūrų raiškos įvairovės apsaugos ir skatinimo (2005). Valstybės žinios, 2016-12-19 Nr. 2016-29120.
- Visuotinė lietuvių enciklopedija (n.d.). Tautinės mažumos. <https://www.vle.lt/straipsnis/tautines-mazumos>
- Visuotinė žmogaus teisių deklaracija (1948). Valstybės žinios, 2006-06-17, Nr. 68-2497.
- Wang, Y., Benner, A. D., Boyle, A. E. (2022). Family cultural socialization in childhood: Navigating ethnic/racial diversity and numeric marginalization in school and neighborhood settings. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, 28(4), 449–459.
- Wilson, C. (2014). Semi-Structured Interviews. *Interview Techniques for UX Practitioners*, 23–41.
- Yolal, M., Gursoy, D., Uysal, M., Kim, H., and Karacaoglu, S. (2016). Impacts of festivals and events on residents' well-being. *Annals of Tourism Research*, 61, 1–18.
- Zhou, S. (2021). The Chinese path of integration and development among all ethnic groups from a comparative perspective between China and the west. *Int. j. anthropol. ethnol.* 5, 1–29.

PRIEDAI

Interviu klausimai

Gerbiami informantai,

dėkoju, kad sutikote dalyvauti tyrime, kuriame siekiama išanalizuoti tautinių mažumų dalyvavimo kultūros renginiuose galimybes ir nustatyti kultūros projektų poveikį tautinėms mažumoms. Tyrimą vykdo Kansuela Mačiulevičiūtė, Vilniaus universiteto Šiaulių akademijos muzikos pedagogikos magistrantė. Jūsų pateikta informacija bus laikoma konfidencialia, o asmens tapatybė tyrime nebus identifikuota.

1. Prašyčiau papasakoti, kaip atsidūrėte Lietuvoje.
2. Kokia Jūsų patirtis, turint reikalų su Lietuvos švietimo sistema?
3. Kokia Jūsų patirtis, turint reikalų su Lietuvos darbo rinka?
4. Ar susidūrėte su diskriminacija dėl tautybės? Jeigu taip, kokiomis aplinkybėmis?
5. Ar skleidžiate savo tautinę kultūrą, tradicijas? Jeigu taip, koku būdu?
6. Kaip svarbu Jums dalyvauti visuomeninėje, kultūrinėje veikloje? Kas Jus skatina dalyvauti visuomeninėje, kultūrinėje veikloje?
7. Papasakokite apie vėliausią kultūrinį projektą, kuriame dalyvavote.
  - Kaip vertinate savo dalyvavimo patirtį?
  - Su kokiomis emocijomis susidūrėte projekto metu?
  - Kokią naudą patyrėte?
  - Ką keistumėte kultūriniuose projektuose?
8. Jūsų nuomone, ką turėtų Lietuvos valstybė padaryti, kad pagerintų tautinių mažumų padėtį Lietuvoje kultūros ir integracijos požiūriu?

Interviu transkripcijos

Informantas A

Lytis: Moteris

Amžius: 27

Kiek laiko gyvena Lietuvoje: Nuo gimimo

Kiek laiko dalyvauja kultūros projektuose: Nuo 18 metų.

9. Prašyčiau papasakoti, kaip atsidūrėte Lietuvoje.

Lietuvoje mano tėvai gyveno ir seneliai.

Integracijos klausimai.

10. Kokia Jūsų patirtis, turint reikalų su Lietuvos švietimo sistema?

Baigiau 10 klasių Vilniuje Saulėtekio gimnazijoje. Naujininkuose. Vėliau nei įprasta, bet šeimoje neturėjom galimybių lankyti mokyklą. Po to lankiau manikiūrininkės kursus. Ten mokiausi 2 metus, įgijau manikiūristės kvalifikaciją. Nebuvo lengva, oi, sulaukdavau labai daug patyčių, ypač mokykloje. Skaudu, kai vaikai mokykloje šaiposi, tyčiojasi. Kursuose jau gal ne tiek, bet į mokyklą net eiti nenorėdavau.

11. Kokia Jūsų patirtis, turint reikalų su Lietuvos darbo rinka?

Noriu dirbti kaip pilnavertis žmogus, todėl ieškau visokių galimybių. Dirbau projekte „Dirbkime kartu su romais naujais darbo galimybės ir iššūkiai“. Romų visuomenės centre Vilniuje buvau tarpininkė asistentė dirbant su romų vaikais. Kai projektas pasibaigė, įsidarbinau bolt vairuotoja. Kartais man skambina ir prašo pagražinti moteris padaryti manikiūrą. Turiu savo klientų ratą. Būna viena pamąstau apie galimybę vėl mokytis, bet garsiai niekam nesakau. Norėčiau įgyti kokią papildomą profesiją, bet vis nukeliu ateičiai, ne dabar.

12. Ar susidūrėte su diskriminacija dėl tautybės? Jeigu taip, kokiomis aplinkybėmis?

Labai dažnai, užgauliodavo mokykloje. Vilniuje ypač kada griovė taborą žmonės ieškojo vietų kur nuomotis būstą. Pamatydavo, kad romų tautybės net nebenorėdavo kalbėtis. Kartą pardavėja mane parduotuvėje sekė, kad nepavogčiau ko nors o kai išėjau iš jos paprašė, rankine iškraustyt tai kreipiausi į žmogaus teisių lygių galimybių kontrolieriaus tarnybą.

13. Ar skleidžiate savo tautinę kultūrą, tradicijas? Jeigu taip, kokiū būdu?

Mes turim grupę Roma de dromka reiškia iš Lietuvių kalbos išvertus romų kelias. Su ja labai dažnai važinėjame koncertuoti kur pakviečia. Grupėje yra 4 merginos. Dalyvaujam koncertuose festivaliuose, turime parsivežę ne viena apdovanojimą.

Klausimai, susiję su dalyvavimo kultūriniuose projektuose patirtimi.

14. Kaip svarbu Jums dalyvauti visuomeninėje, kultūrinėje veikloje? Kas Jus skatina dalyvauti visuomeninėje, kultūrinėje veikloje?

Man svarbu parodyti save iš geros pusės. Svarbu būti įvertintai ir pastebėtai, esu toks pat žmogus kaip ir visi. Turiu lygias teises kaip ir visi. Mane skatina Romų visuomenės centro direktorė, ir mama eiti dalyvauti, važinėti po koncertus.

15. Papasakokite apie vėliausią kultūrinį projektą, kuriame dalyvavote.

Neseniai dalyvavome Klaipėdoje jūros šventėje. Buvo Festivalis Šiauliuose Tambūrinas ten labai dažnai dalyvaujam. Išvyka patinka, kelionė, pažintis su naujais žmonėmis. Nauji įspūdžiai ir patirtys. Patinka, kad žiūrovas ploja ir duoda gerą emociją.

- Kaip vertinate savo dalyvavimo patirtį?

Stengiuosi daryti viską sąžiningai, nes tai man labai patinka ką darau. Jeigu aš turiu pagelbėti, padėti tai stengiuosi atlikti savo užduoti. Kuo daugiau darai tuo daugiau norisi padaryti. Savo patirtį vertinu teigiamai.

- Su kokiomis emocijomis susidūrėte projekto metu?

Jaučiau kad esu naudinga, pastebima. Atrodė, kad tas projektas ir aš pati esu kažkam reikalinga. Man be galo buvo malonu bendrauti su scenos atlikėjais profesionalais. Kažkada pastebėti naujo, kažką išmokti įsisavinti ☺ Atsimenu, labai jaudinuosi lipdama ant scenos, nes buvo daug žmonių, bet mane tikrai labai palaikė, plojo ☺ Kai žinai, kad žmonės tave palaiko, atsiranda nerealus jausmas. Jaučiau žmonių dėkingumą ir šilumą ☺ Tokia išskirtinė jaučiausi, labai smagus momentas.

- Kokią naudą patyrėte?

Atsirado noras būti kažkuo ☺ judėti, daryti kurti, bendrauti bendradarbiauti) Suprantu po kiekvieno renginio, kad be žmonių ir mes ne žmonės kaip sakant. Taip ir stumia mane pirmyn ☺ Jeigu su žmonėmis gerai tai ir jie su tavim, kaip šauksi taip ir atsilies ☺

- Ką keistumėte kultūriniuose projektuose?

Kadangi pati projektų nerašau, tai nežinau kaip atsakyti į šį užduotą klausimą. Galvoju kad nieko, bet aš tiesiog norėčiau kad tų tokių projektų dėl romų jų būtų daugiau, kad žmonės labiau pastebėtų mūsų kad gyvename jų valstybėj ir esam tokie pat žmonės ☺

16. Jūsų nuomone, ką turėtų Lietuvos valstybė padaryti, kad pagerintų tautinių mažumų padėtį Lietuvoje kultūros ir integracijos požiūriu?

Turėtų pasiūlyti daugiau tokių projektų kurie padėtų romams integruotis. Vaikams padėtų pabaigti bent jau tas 8 klases. Dėl papročių barjerų tai būna ypač sunku padaryti. Taip mes turim integruotis per kultūra per projektus kurie padeda mums parodyti save kitaip, mes norim būti įvertinti ir pastebėti.

Informantas B

Lytis: Moteris

Amžius: 42

Kiek laiko gyvena Lietuvoje: Nuo gimimo

Kiek laiko dalyvauja kultūros projektuose: Nuo 25

1. Prašyčiau papasakoti, kaip atsidūrėte Lietuvoje.

Lietuvoj gyvenu Vilniuje čia gyveno mano mama ir tėvas.

Integracijos klausimai.

2. Kokia Jūsų patirtis, turint reikalų su Lietuvos švietimo sistema?

Baigiau mokykla 8 klasės, anksti ištekėjau, po to labai save graužiau ir gailėjausi, kad nebaigiau mokslų, santuoka buvo nelaiminga. Buvo daug šeimyninių rūpesčių, reikalų, buvo dingęs noras mokytis. Po to ištekėjau už lietuvio turiu du vaikus. Tada susimąsčiau ir pabaigiau vakarine mokykla 12 klasių. Tai pat turiu ir visažistės bei manikiūristės, diplomą baigiau kursus.

3. Kokia Jūsų patirtis, turint reikalų su Lietuvos darbo rinka?

Nu mano patirtis buvo sunki, įvairi, romė iš taboro pateko į Lietuviu šeima, buvo sunku prisitaikyt ☺ Dirbau ir Kazino krupjė ir maximoje prie kasų. Dirbau ir alkoholio parduotuvėje tai ten prisižiūrėdavau visko. Darbdaviai manęs nevertino visiškai. Todėl po 8 metų numojau ranka ir ir pasakiau užteks. Dabar dirbu kirpykloje – grožio salone. Man tai yra mėgstamas ir mylimas darbas.

4. Ar susidūrėte su diskriminacija dėl tautybės? Jeigu taip, kokiomis aplinkybėmis?

Labai daug kartų. ☺ Atsimenu norėjau įsidarbinti čiužinių tekstilės fabrike, nuėjau į pokalbį pažiūrėjo į mane ir sako : Mes neturim laisvų vietų ir be patirties jums mums netinkate. Tačiau darbo skelbime buvo parašyta kad nereikia patirties ir pradedančius gali apmokyti. Dažnai parduotuvėse seka mane ☺ galvoja jeigu čigonė atėjo į parduotuvę būtinai kažką pavogs. ☺ Kadangi esu viešas asmuo dažnai bendrauju su žurnalistais esu romų integracijos namų priminkė, dažnai būna straipsniai dienraščiuose tai labai dažnai susilaukiu ir kritikos iš skaitovų ir neapykantos kalbos ir pravardžiavimų.

5. Ar skleidžiate savo tautinę kultūrą, tradicijas? Jeigu taip, koku būdu?

Pati rašau projektus ir esu mėgėja siūti. Sugalvojau kad yra labai gražu romų skarelių raštai ir tokiais motyvais norėjau tai perteikti ant kilimų. Taigi parašiau projektą jį finansavo JAV ambasada buvo paroda, su ja važiovome per Lietuvos miestus. Labai daug idėjų pasisemiu iš užsienio romų organizacijų, jie pvz. mėgsta romų vėliava arba romų moterį pavaizduoti ant rūbų,

maikučių, skarelių pvz. Pabandžiau ir aš visai neblogai gavosi, pakviečiau moteris projektą dirbti kartu tai sukūrėm ir parodėm tikrai neblogų dalyku ☺

Klausimai, susiję su dalyvavimo kultūriniuose projektuose patirtimi.

6. Kaip svarbu Jums dalyvauti visuomeninėje, kultūrinėje veikloje? Kas Jus skatina dalyvauti visuomeninėje, kultūrinėje veikloje?

Nu aš nenoriu būti pelytė nustumta į šoną kurią niekas nepastebi, ir visi gali juodinti kaip tik nori. Tai gal kultūra ir yra ta šaka kurioje aš galiu parodyti save iš teigiamos pusės. Kurioje mane pastebi pagiria, pasako gerą žodį mane įvertina už mano triūsą. Man svarbu yra jaustis žmogumi tarp žmonių ☺

7. Papasakokite apie vėliausią kultūrinį projektą, kuriame dalyvavote.

Vėliausias kultūrinis projektas buvo madų šou Vilniaus rotušėje, čia buvo prieš gerus 3 mėnesius. Jį rėmė tautinių mažumų departamentas. Turėjom daug rūpesčių, daug žmonių buvo įtraukta, visi jie skirtingi, ir darbo et po visko atėjo toks jausmas, kad galim ☺ Šiame projekte mes pristatinėjome romų tradicinius rūbus, aprangos aksesuarus. Buvo padaryta reklama buvo specialiai siuvami rūbai. ☺

- Kaip vertinate savo dalyvavimo patirtį?

Buvo daug iššūkių ir jų dar bus manau jeigu žmogus nori tai ir padaro. Vienas dalykas yra galvoti kitas dalykas padaryti ☺ Buvo nelengva bet po visko atėjo pergalės jausmas kad mes susitvarkėm padarėm.

- Su kokiomis emocijomis susidūrėte projekto metu?

Nuovargis, pergalės jausmas, jausmai buvo dvejopi ☺ Bet kartu ir dėkingumas žmonėms rėmėjams draugams svečiams. Tiems žmonėms kurių akys buvo pilnos šilumos kurių emocijos buvo šiltos mums. Jaučiau palaikymą tų žmonių kurie dalyvavo projekte, tiesiog jaučiau kad mes esam vienas kitam reikalingi. Reikia prisitaikyti prie daugybės žmonių. Tas sunku, tikrai. Komandinis darbas vargina, be be komandos tu vienas tiek daug nepadarytum, reikia pripažinti ☺

- Kokią naudą patyrėte?

Visų pirmą įgijau naują patirtį, kuri man pagelbės tolimesniuose darbuose. Įgijau naują pažinčių ratą, atradau naujus kontaktus. Atsivėrė naujos darbo galimybės naujos projektų vizijos. Iš tikrųjų po tokių projektų jautiesi kaip naujai gimęs.))

- Ką keistumėte kultūriniuose projektuose?

Norėtis suvienyti kuo daugiau romų dirbti vienam tikslui, bet tai padaryti tikrai nepaprasta. Mums trukdo tradicijų barjerai bendravimo barjerai, o vat kitiems mes esame vienodi, nors tai toli gražu tikrai ne taip ☺ Mes norėtumėm kad visi romai gautų iš projektų naudos o ne tik Vilniaus ar pvz. Panevėžio romai ☺

8. Jūsų nuomone, ką turėtų Lietuvos valstybė padaryti, kad pagerintų tautinių mažumų padėtį Lietuvoje kultūros ir integracijos požiūriu?

Kartais pagalvoju, kad pirma gal reikėtų pasitarti su pačiais romais ? Gal ir jų reikėtų paklausti kaip jie save norėtų realizuoti daugiau atskleisti. O šiaip man labai trūksta Lietuvoje romų teatro arba kokio inkubatoriaus netgi kur galėtų romai dirbti kurti projektus 😊

Informantas C

Lytis: Moteris

Amžius: 23

Kiek laiko gyvena Lietuvoje: Nuo gimimo

Kiek laiko dalyvauja kultūros projektuose: Nuo 18 metų .

1. Prašyčiau papasakoti, kaip atsidūrėte Lietuvoje.

Lietuvoje gyvenu nuo gimimo. Mano mama yra Lietuvė o tėvas romų tautybės.

Integracijos klausimai.

2. Kokia Jūsų patirtis, turint reikalų su Lietuvos švietimo sistema?

Baigiau 10 klasių dabar mokausi visažistų kursuose. Baigusi įgysiu visažisto specialybę. Jau dabar turiu klientių ☺ Būčiau norėjusi anksčiau, bet sąlygų nebuvo važinėti. Pirmą atsimenu kad labai norėjau ant kirpėjos eiti, bet po to persigalvojau ☺

3. Kokia Jūsų patirtis, turint reikalų su Lietuvos darbo rinka?

Atsimenu hm..kai dar lankiau mokyklą bandžiau įsidarbinti ledų pardavėja. Per vasarą dirbau tai gan neblogai man pavyko susitvarkyti ☺ O dabar dirbu IKI prekybos centre. Ten dirbu aš žuvies ir mišrinių skyriuje, visokių bajorių su klientais pasitaiko, bet nieko susitvarkau☺

4. Ar susidūrėte su diskriminacija dėl tautybės? Jeigu taip, kokiomis aplinkybėmis?

Šiaip aš ir užsienyje dirbau tai ten nelabai jautau, kad yra kažkokia diskriminacija, ☺ Nu dirbi sau žmogutis i vsio O čia Lietuvoje pamato kad kitokia tautybė o ypač romų tai iš karto užsipuola. Atsimenu su mama ėjom i Tilžės prekybos centrą apsipirkti ☺ Užėjom į tokią fainą itališki rūbai parduotuvę klausiam pardavėjos ☺ Ar turit tam tikrų dydžių ? Sako nieko nėra ant jūsų susiraukė nosisuko ... Mes radom mums tinkančius dydžius jinai sako jums neriks išvis sako eikit iš parduotuvės čigonės ... ☺ Mes su mama apakom, mama sako o ką padarė jums tie čigonai, sako man reikia išeiti sako prašom eikit lauk... Pagalvojom , kad žmogus ne pilno proto ir išėjom ☺

5. Ar skleidžiate savo tautinę kultūrą, tradicijas? Jeigu taip, koku būdu?

Dainuoju, šoku romų šokius, vedu renginius. ☺ Bet vieną kartą atsimenu vedžiau romų muzikos festivalį buvau vedėja ☺ . Reikėjo mokintis programą žodžius prieš didžiulę minią žmonių jautau atsakomybę, buvo gėda ☺ Bet man visai patiko ☺

Klausimai, susiję su dalyvavimo kultūrinuose projektuose patirtimi.

6. Kaip svarbu Jums dalyvauti visuomeninėje, kultūrinėje veikloje? Kas Jus skatina dalyvauti visuomeninėje, kultūrinėje veikloje?

Kultūrinėje veikloje aš ne jaučiu bendravimo ir tautybės barjero. Kada esu pakviesta dainuoti šokti ar vesti renginį, tai aš susilieju su ta aplinka kurioje esu ir tampa tos kompanijos dalis ☺ Man tai yra svarbu, kadangi aš noriu būti visuomenė dalimi noriu, kad mano būsimi vaikai augtu tolerancijos aplinkoj. Mane skatina noras ☺ Noras tiesiog būti pastebima, ir nu kaip čia pasakyt .... Noriu būti kaip visi noriu būti visuomenės dalis.

7. Papasakokite apie vėliausią kultūrinį projektą, kuriame dalyvavote.

Atsimenu paskutinis buvo išvažiavimas į Panevėžį ☺ Ten šokom bibliotekoje. Renginys buvo skirtas romų dienai paminėti ☺ Atėjo daug žmonių mes prieš tai ruošėmės repetavom ruošėm rūbus. Buvo atsakingas pasiruošimas.

- Kaip vertinate savo dalyvavimo patirtį?

Man patinka tokie projektai, tai man yra labiau hobis mano laisvalaikio praleidimas. Aišku yra svarbu kaip šoksiu kaip atrodysiu scenoje, tačiau man tai yra daugiau laisvalaikio praleidimas negu kad darbas.

- Su kokiomis emocijomis susidūrėte projekto metu?

Sunku ruoštis bet žmonių šiluma, dėkingumas plojimai viską atperka. Jautiesi reikalingas kažkam ☺ Smagu kada apie tave pasako gera žodį įvertina, pagiria. Jautiesi naudingas tiesiog. Aiškiai matai, kad tavo darbas yra kitiems reikalingas.

- Kokią naudą patyrėte?

Tokie projektai visada atneša naujų draugų potyrių emocijų. Pati fainiausia emocija nejausti rasių skirtumo ☺ arba tiesiog jaustis laisvai kaip žuvis vandeni, patinka ką darai jauti dėkingumą , pagarbą ☺

- Ką keistumėte kultūriniuose projektuose?

Gal aš labiau norėčiau kad jie turėtų tęstinumą, nebūtų laikini. Ada ir romai gautų didesnės naudos ☺ Bet aišku dalyvauti yra vienas dalykas o rašyti visai kas kita ☺

8. Jūsų nuomone, ką turėtų Lietuvos valstybė padaryti, kad pagerintų tautinių mažumų padėtį Lietuvoje kultūros ir integracijos požiūriu?

Labai norėčiau, kad būtų daugiau projektų kurie padeda mums integruotis. Kad valstybė daugiau kreiptų į mumis dėmesį . Mums pagelbėtų ir duotų daugiau galimybių parodyti save iš geros pusės.

Informantas D

Lytis: Vyras

Amžius: 35

KieklaikogyvenaLietuvoje: Nuo gimimo

Kieklaikodalyvaujakultūrosprojektuose: Nuo paauglystės.

1. Prašyčiau papasakoti, kaip atsidūrėte Lietuvoje.

Na kadangi Lietuvoje gyveno tėvai tai taip ir atsidūriau 😊

Integracijos klausimai.

2. Kokia Jūsų patirtis, turint reikalų su Lietuvos švietimo sistema?

Baigiau vidurinę, muzikos mokyklą. Baigiau Lietuvos muzikos akademiją mano dėstytojas buvo amžina atilsį Virgilijus Noreika. Dabar studijuoju magistro studijas Europos universitete Vienoje.

3. Kokia Jūsų patirtis, turint reikalų su Lietuvos darbo rinka?

Supratau, kad kol neturėsiu išsilavinimo, darbo galimybės bus ribotos. Bet čia turbūt taikoma ne tik romams: žmogus be išsilavinimo sumažina savo galimybes. Dirbau ir mokykloje muzikos mokytoju taip pat dirbau ir meno vadovų įvairiuose institucijose. Dirbau Tabore romų visuomenės centre mokiau vaikučius muzikos. Buvau tarpininkas projekte, dirbkime kartu su romais naujos darbo galimybės ir iššūkiai.

4. Ar susidūrėte su diskriminacija dėl tautybės? Jeigu taip, kokiomis aplinkybėmis?

Na žinote aš augau vaikų namuose sąlygos iš tikrųjų buvo nekokios ir mane pastoviai pravardžiuodavo juočkium, tai eidamas į dušą norėdavau nuo savęs nusiplauti tą juodą spalvą 😊 O šiaip manau kad kas antras romas tiek darbe, tiek švietime susiduria su ta diskriminacija nes dažniausiai jis asocijuojamas su kažkuo nešvariu ir neigiamu. Visada nešą ta neigiamą stereotipą ir šėšėlį su savim 😊 Bet išsilavinimas vis dėl to padeda rasti bendrą kalbą ypač dirbant tarpininku romų projektuose.

5. Ar skleidžiate savo tautinę kultūrą, tradicijas? Jeigu taip, koku būdu?

Na aš esu labiau akademinės muzikos atstovas, bet visada palaikau savo tautybes žmones ir jų pastangas skleisti tą kultūrą ir taip integruotis į Lietuvos visuomenę. Žinoma dalyvauju visokiuose televizijos projektuose, ir visada traktuojau, kad esu romų tautybės. Aktyviai dalyvauju ir romų rengiamuose kultūriniuose projektuose. Dabar pvz išvis studijuojau Europos universitete romų studijose, kuriuos susijusios su žmogaus teisėmis tame tarpe ir romų teisės, suprantu karts nuo karto, kad ten viskas giliau ir rimčiau kas liečia romų teises, oi tai yra žmogaus teise ☺

Klausimai, susiję su dalyvavimo kultūriniuose projektuose patirtimi.

Kaip svarbu Jums dalyvauti visuomeninėje, kultūrinėje veikloje? Kas Jus skatina dalyvauti visuomeninėje, kultūrinėje veikloje?

Manau kad esu visuomenės dalis tai tiesiog ir stengiuosi rodyti tai ka geriausiai moku. Ir jeigu žmones mane įvertina man tai yra be galo svarbu. Jeigu aš dainuočiau kur nors duše)) Tai manęs niekas ir nepastebėtų tai tiesiog manau yra svarbu būti įvertintu, ir dabar tokiu lygiu kokiu esu įvertintas ne kiekvienas gali to pasiekti. ☺ Tuo tarpu aš dirbu ir romų labui ir stengiuosi savo igytas žinias panaudoti jų labui. Nes matau kad tikrai baisi neligybė yra ne tik Lietuvoje, bet ir visame pasaulyje jų atžvilgiu. Todėl rodyt save iš geros pusės dalyvauti reikšti viešai savonomone manau, kiekvienam žmogui yra be galo svarbu, suprantat kaip bus dialogas užduokite sau tokį klausimą kaip gali vykti dialogas jeigu viena pusė tik klausys, o kita kalbės, paprastas ir atsakymas, dialogo nebus. ☺

6. Papasakokite apie vėliausią kultūrinį projektą, kuriame dalyvavote.

Vėliausias mano dalyvavimas buvo romų platformoje bendradarbiavimo link. ☺ Nors projektas taip vadinosi tačiau labai yra sunku pasiekti bendradarbiavimo kada patys žmonės nėra linkę keistis. Aš dabar nebūtinai apie romus kalbu ☺ Ten buvo įvairios veiklos, rinkti statistika informaciją, apie romus. Dalyvauti kai kuriuose kultūriniuose projektuose.

- Kaip vertinate savo dalyvavimo patirtį? Su kokiomis emocijomis susidūrėte projekto metu? Projekto metu jaučiausi tarsilipdamas kalnais. Tai nuokalnė tai ikopti reikia pasiekti viršūne. ☺ Bet kaip ir sakiau išsilavinusi žmogų visur priima lengviau. Ir ta diskriminacija baveik nejaučiama. Su tavimi kalba pagarbiau ir labiau supranta.

- Kokią naudą patyrėte?

Dabar kaip mokausi Vienos universitete, galiu lyginti kokia situacija yra čia Europoje ir kokia yra Lietuvoje. Bet kokia patirtis bloga ar gera ji yra patirtis. Svarbu gilintis į savo darbą ir tai ką

darai. Manau kad kas yra daroma dabar dėl romų Lietuvoje, Europoje tai buvo daroma prieš 10-15 metų. O naudą iš to projekto patyriau tiesiog tokią, kad kad dabar galiu tai panaudoti savo darbo medžiagoje sav patirtį galiu aprašyti pvz savo darbą su Letvos romais. Tai tokia ta ir nauda.

- Ką keistumėte kultūriniuose projektuose?

Daugelyje kultūrinių projektų kuriuos organizuoja romai, nėra susišnekėjimo. ☺ Tai yra vienybės brolybės kaip sakant. Aš pagalvoju, kad tų išsilavinusių romų ir taip mažai tai jie galėtų susivienyti daryti bendrus projektus. Daryti juos tęstinius. Juk ir taip nedaug tų romų organizacijų Lietuvoje.

7. Jūsų nuomone, ką turėtų Lietuvos valstybė padaryti, kad pagerintų tautinių mažumų padėtį Lietuvoje kultūros ir integracijos požiūriu?

Manau kad turėtų atidžiau nagrinėti jų problemas o ne kurpti projektus vien paukštelio pažymėjimui ☺ . Nes pati valstybė ar tos institucijos kuriuos dirba su romais labai mažai kreipia dėmesio kam jie finansuoja, dėl ko jie finansuoja. Kartais yra projektai romams įgyvendinami apie kuriuos romai niekada nėra net girdėję. Taip pat galėtų ir darbuotojus apmokinti kaip dirbti su tokia mažuma kaip romai, nes kai kurioms organizacijoms kuriom vadovauja ne romai net nereikia projektus rašyti, jie gauna finansavimą tiesiog pasitarus. ☺ O aš norėčiau palinkėti atidžiau truputuką žiūrėti į projektų kokybę one kiekybę. ☺

Informantas E

Lytis: Moteris

Amžius: 37

Kiek laiko gyvena Lietuvoje: Nuo gimimo

Kiek laiko dalyvauja kultūros projektuose: Nuo vaikystės

1. Praščiau papasakoti, kaip atsidūrėte Lietuvoje.

Integracijos klausimai.

2. Kokia Jūsų patirtis, turint reikalų su Lietuvos švietimo sistema?

Baigiau konservatoriją chorvedybą Šiauliuose. Turiu muzikos mokytojo kvalifikaciją įgyta Šiaulių Universitete. Esu muzikos pedagogikos 2 kurso magistrantė. Šiuo metu baiginėju pirmo kurso baklauro studijas verslo vadybą Londone.

3.

Kokia Jūsų patirtis, turint reikalų su Lietuvos darbo rinka?

Man iškart buvo aišku, kad be išsilavinimo niekur nepajudėsiu. Jeigu nesimokysi, nieko ir nepasieksi, aš tą labai gerai supratau. Dirbau muzikos mokytoja meno vadove, mokyklose darželiuose. Paraleliai 10 metų. Teko rengti vaikus jaunimą muzikiniams pasirodymams. Dėščiau muzika mokykloje, pamenu savo pirmą darbovietę tai buvo Žagarės gimnazija, buvau pirmo kurso studentė kai pradėjau dirbti ten ☺ Nors tai labai vargino mokinti ir mokintis, bet buvau laimingiausias žmogus pasaulyje ☺ Tai buvo mano svajonių darbas ☺

4. Ar susidūrėte su diskriminacija dėl tautybės? Jeigu taip, kokiomis aplinkybėmis?

Mokykloje ir įvairiuose gyvenimiškose situacijose. Apskritai nepatinka kai žmonės žiūri iš aukšto į kitos tautybės žmogų ir galvoja, kad jis kvailesnis ir prastesnis ☺ Kartą atsimenu, dar lankiau konservatorijos antrą kursą ir norėjau įsidarbinti per vasąmaximoje. Nuėjau ten pažvelgė į mane direktorė ir sako gerai sako eikit tvarkykitės sveikatos knygelę rytoj ateisit ir sako galite pradėti dirbti. Darbos buvo salės pagalbinikės darbuotoja. Labai apsidžiaugiau pagalvojau wow kaip lengva. Susitvarkiau viską ateinu kitą dieną ta pati moteris žiūri į mane ir sako o kokias jūsų tautybė, sakau romų aš esu romė, sako nu ne tada mes neturim darbo jums. Buvo labai gėda dėl jos ne dėl savęs išėjau iš en kaip karštai nulietu vandeniu žiainemalonu buvo atsimenu.

5. Ar skleidžiate savo tautinę kultūrą, tradicijas? Jeigu taip, koku būdu?

Taip dainuoju savo gimtą kalbą (romų) turiu nemažai patirteis kaip saviveklininkė ir atlikėja. Pati rašau dainas ir organizuoju romų muzikos festivalį Šiauliuose jau 8 metus. Buriu jaunas

žmones taip daryti kviečiu kartu bendradarbiauti. Noriu kad tautos dirbtu kartu, kad kuo daugiau pamatytų kokie mes žmonės panašūs esame ☺ Siekiu kad romai per kultūrą dainą šokį integruotųsi, bendrautų ir puoselėtų savo paveldą.

Klausimai, susiję su dalyvavimo kultūriniuose projektuose patirtimi.

6. Kaip svarbu Jums dalyvauti visuomeninėje, kultūrinėje veikloje? Kas Jus skatina dalyvauti visuomeninėje, kultūrinėje veikloje?

Darau tai ką geriausiai moku, dėkoju Dievui ir žmonėms kurie pavertė mano dainą mano gyvenimo stiliumi. Juk kada dirbi savo mėgiamą darbą tai ne darbas o malunumas, Kutūros žmogus niekada negali apsiriboti ties vien dainavimu arba šokimu. Kurėjas savo gyvenimą kuria pats ir spalvina tokiom spalvom kokiom jis nori ☺ Skatinu save pati, nes tėvams dažnai rūpi romų šeimose, kad dukra už gero vyro ištekėtų.

7. Papasakokite apie vėliausią kultūrinį projektą, kuriame dalyvavote.

- Kaip vertinate savo dalyvavimo patirtį?
- Su kokiomis emocijomis susidūrėte projekto metu?
- Kokią naudą patyrėte?

Man šitas klausimas nėra labai paprastas kadangi dalyvauju ir dalyvavau ne viename visi jie buvo skirtingi ir iš visų tu pasiimi tai kas tau įsimintiniausia. Dalyvavimas yra visą laiką žmogus dalinasi, emocijomis potyriais reflektuoja todėl man dalyvavimas yra judėjimas. Bet koks projektas yra judėjimas į priekį. ☺

Kas liečia mano įsimintiniausią projektą tai būtų dalyvavau Vokietijoje mes važiovom 5 žmonių grupė iš Lietuvos, mane paskyrė vadovauti. Aš buvau lyderė ☺ Man labai patiko kad mane taip vadino. Projektą rengė Kauno įvairių kultūrų centras, važiovome į Baltrum salą kuri yra Vokietijoje ten dalyvavo dar 4 šalys be Lietuvos Italija, Prancuzija, Anglija ir Ispanija. Kadangi žmonių buvo daug turėjau pritapti ☺ buvo sunku kadangi viską mėgstu daryti savaip, supratau kad padaryti daugiau gali tik prisitaikydamas ir dirbdamas komandoje vis dėl to ☺ Patyriau begaline nauda bendradarbiaudama su tokiais talentigais žmonėmis, igijau draugų ratą su kuriais galiu tęsti savo kurybos kelią. Visos šios pažintys, bendradarbiavimas su talentais man atveria naujų galimybių. ☺

- Ką keistumėte kultūriniuose projektuose?

Nežinau, konkrečiai apie kokius šnekame, bet manau, kad man svarbu kad kurūra niekad neribotų žmonių bendravimo per kultūrą mes labiau pažystame vienas kitą. Pati rašau kultūrinius projektus tai labai stengiuosi, kad jie vienytų žmones ir leistu jiems suprasti, kad mes esame grandis kuri vienas kita palaiko ☺

8. Jūsų nuomone, ką turėtų Lietuvos valstybė padaryti, kad pagerintų tautinių mažumų padėtį Lietuvoje kultūros ir integracijos požiūriu?

Nuo 2008 m esu savo diasporos darbuotoja, projektų dalyvė. Labai dažnai pastebiu, kad projektai yra darom valstybei, o ne žmogui, leidžiu sau pasvajoti kad bus atvirkščiai ☺ Naudos gavėjai yra valstybė o ne pačios projekte dalyvaujančios mažumos. O šaip pasvajoju apie teatrą romų teatrą. Kuriame vaidintų tik išsilavinę romai, kuriuos po to kviestų vaidinti filmuose, filmuotis reklamuose , čia yra didelė svajonė mano. ☺ O valstybė kad pagerintų mažumų padėtį kultūros ir integracijos požiūriu turėtų patys truputuką irgi parodyriineciatyvą ir pateikti pasiūlymų o ne tik laukti iš 3 išsilavinusių romų projektų rašymo ☺